

The Greek Review of Social Research

Vol 157 (2021)

157

Far-right and digital media: aesthetics, activism and discursive formations

Alex Afouxenidis, Petros Petridis

doi: [10.12681/grsr.27599](https://doi.org/10.12681/grsr.27599)

Copyright © 2021, Alex Afouxenidis, Petros Petridis

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Afouxenidis, A., & Petridis, P. (2021). Far-right and digital media: aesthetics, activism and discursive formations. *The Greek Review of Social Research*, 157, 1–30. <https://doi.org/10.12681/grsr.27599>

Αλέξανδρος Αφουξενίδης*, *Πέτρος Πετρίδης***

Άκρα δεξιά και ψηφιακά μέσα: αισθητική, ακτιβισμός και λογοθετικά σχήματα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αυτό το κείμενο παρουσιάζει τη σχέση της άκρας δεξιάς με τα ψηφιακά μέσα στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Το άρθρο αποτελεί σύνθεση βασικών θέσεων της βιβλιογραφίας που εξετάζει αυτήν τη σχέση και ορισμένων ερευνητικών παρατηρήσεων που αφορούν στην ελληνική συνθήκη. Παρόλο που συγκεκριμένες ρητορικές της άκρας δεξιάς για ζητήματα όπως το έθνος, η φυλή, το φύλο και η σεξουαλικότητα δεν αποτελούν κάτι νέο, έγιναν αντικείμενο επικοινωνίας με νέους τρόπους και μέσα. Οι ψηφιακές τεχνολογίες δεν παρείχαν απλώς δυνατότητες συνάρθρωσης ακροδεξιών δικτύων και δημοσιοποίησης του μηνύματός τους σε μεγαλύτερα ακροατήρια αλλά συνέβαλαν στη διεθνοποίηση των θέσεων της άκρας δεξιάς και κατέστησαν περισσότερο δημοφιλές το μήνυμά της, με αποτέλεσμα να συγκροτηθεί ένα αντισυστημικό προφίλ με σημαντικό αντίκτυπο στην ακτιβιστική δράση σε δημόσιους χώρους.

Λέξεις κλειδιά: *ακτιβισμός, άκρα δεξιά, κοινωνικά μέσα δικτύωσης*

---

* Κύριος Ερευνητής, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) afouxenidis@ekke.gr

** Κοινωνικός Ανθρωπολόγος, Επιστημονικός Συνεργάτης, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ)
petros.petridis@gmail.com

Alex Afouxenidis*, Petros Petridis**

Far-right and digital media: aesthetics, activism and discursive formations

---

ABSTRACT

This paper presents the relationship between the far-right and digital media in Europe and the USA. The article is a synthesis of key positions in the literature examining this relationship and some research observations concerning the Greek context. Although specific far-right rhetoric on issues such as nation, race, gender and sexuality are not new, they were communicated in new ways via social media. Digital technologies have not only provided opportunities for far-right networks to come together and publicize their message to larger audiences, but have also contributed to the internationalization of far-right positions and made their message more popular, resulting in an anti-systemic profile with a significant impact on activism in public spaces.

Keywords: *activism, far-right, social media*

---

* Principal Researcher, National Centre of Social Research (EKKE).

** Social Anthropologist, Research Associate, National Centre of Social Research (EKKE).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ¹

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας πολλά κόμματα, οργανώσεις και δίκτυα της άκρας δεξιάς υιοθέτησαν νέους τρόπους οργάνωσης, επικοινωνίας, ρητορικής, ακτιβιστικής δράσης και αισθητικής παρουσίασης. Σε αρκετές περιπτώσεις ακόμη και ο σκληρός εθνικοσοσιαλισμός και οι κυρίαρχες εικόνες, σύμβολα και τροπές του μετασηματίστηκαν και επανακωδικοποιήθηκαν σε εμβλήματα δημοφιλών κουλτούρων όπως αυτές των χίπστερ (Miller-Idriss, 2018) και των gamer. Αυτοί οι μετασηματισμοί συντελέστηκαν παράλληλα με τη φυσικοποίηση της διάχυσης και χρήσης των ψηφιακών μέσων, διαδικασία που ως αποτέλεσμα είχε τη συγκρότηση της λεγόμενης μεταψηφιακής συνθήκης. Μιας συνθήκης, στο πλαίσιο της οποίας τα ψηφιακά μέσα έχουν φυσικοποιηθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε τα αποτελέσματά τους δεν γίνονται αντιληπτά και αισθητά, ενώ η διάκριση ανάμεσα στο online και το offline έχει διασαλευτεί όσο ποτέ στο παρελθόν. Η μεγάλη άνοδος της άκρας δεξιάς σε πολλά σημεία του πλανήτη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη διάχυση των ψηφιακών μέσων και των μορφών κοινωνικότητας και επικοινωνίας που αυτά επιτρέπουν.

Σε αυτό το κείμενο επικεντρωνόμαστε στη σχέση της άκρας δεξιάς με τα ψηφιακά μέσα σε Ευρώπη και ΗΠΑ. Το κείμενο αποτελεί σύνθεση βασικών θέσεων της βιβλιογραφίας που εξετάζει αυτήν τη σχέση, και ορισμένων προκαταρκτικών ερευνητικών παρατηρήσεών μας που αφορούν στην ελληνική συνθήκη. Παρόλο που συγκεκριμένες ρητορικές της άκρας δεξιάς για ζητήματα όπως το έθνος, η φυλή, το φύλο και η σεξουαλικότητα δεν αποτελούν κάτι νέο, έγιναν αντικείμενο επικοινωνίας με νέους τρόπους και μέσα. Οι ψηφιακές τεχνολογίες δεν παρείχαν απλώς δυνατότητες συνάρθρωσης ακροδεξιών δικτύων και δημοσιοποίησης του μηνύματός τους σε μεγαλύτερα ακροατήρια. Παράλληλα, συνέβαλαν στη διεθνοποίηση θέσεων της άκρας δεξιάς, κατέστησαν περισσότερο δημοφιλές το μήνυμά της, λειτούργησαν ως σημεία διαμέσου των οποίων εκφάνσεις της άκρας δεξιάς, όπως η αμερικανική εναλλακτική δεξιά (εφεξής alt-

---

¹ Το παρόν άρθρο προκύπτει από το ερευνητικό έργο «Ακροδεξιά Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης: Διερευνώντας τον Πολιτικό και Πολιτισμικό Ακτιβισμό» με Επιστημονικό Υπεύθυνο τον Αλέξανδρο Αφουξενίδη. Η ερευνητική εργασία υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (Αριθμός Έργου: HFRI-FM17-3185). Για περισσότερες πληροφορίες δείτε <https://farsocmed.weebly.com/>

right), συγκρότησαν ένα αντισυστημικό προφίλ και είχαν σημαντικό αντίκτυπο στην ακτιβιστική δράση σε δημόσιους χώρους.

Οι τρόποι άρθρωσης πολιτικού λόγου, ανάδυσης νέων μορφών διαμαρτυρίας, πολιτικής διεκδίκησης και οργάνωσης με σημείο αναφοράς τα ψηφιακά μέσα, δεν αποτελούν νέα πεδία μελέτης. Τα παραπάνω είχαν κεντρίσει το ερευνητικό ενδιαφέρον ήδη από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990. Εκείνη την περίοδο επικρατούσε η αντίληψη ότι το –τότε ριζικά διαφορετικό– διαδίκτυο έθετε τις βάσεις για την ανάπτυξη οριζόντιων, αποκεντρωμένων, μη ιεραρχικών και συμμετοχικών μορφών πολιτικής οργάνωσης. Στις πιο αισιόδοξες προσεγγίσεις, το γεγονός ότι η διαδικτυακή επικοινωνία ήταν κατά κύριο λόγο «κειμενική» (text based) καθιστούσε το διαδίκτυο μια δημόσια σφαίρα στο πλαίσιο της οποίας, λόγω της αορατότητας της απτής σωματικότητας των συμμετεχόντων/ουσών, οι κανονιστικές προκείμενες του φύλου, της φυλής, του έθνους, της σωματικής αναπηρίας και της ηλικίας θα έπαυαν να παίζουν ρυθμιστικό ρόλο στις διαδικασίες συγκρότησης υποκειμενικότητων.

Από την άλλη, διαφορετικές προσεγγίσεις ερμήνευαν τις διαδικτυακές κοινωνικότητες και μορφές αλληλεπίδρασης ως προβληματικές από πολιτική και κοινωνική σκοπιά. Το διαδίκτυο γινόταν αντιληπτό ως τεχνολογία που οδηγεί στην παρακμή των πραγματικών σχέσεων και της πραγματικής πολιτικής διεκδίκησης, συνιστώντας εικονικό υποκατάστατο τους. Και τα δύο αυτά σώματα λόγων απέτυχαν να εντοπίσουν ικανοποιητικά τους νέους τρόπους άρθρωσης κοινωνικο-πολιτικής οργάνωσης, διεκδίκησης και διαμαρτυρίας, εφόσον αναλώνονταν σε τεχνολογικούς ντετερμινισμούς προβλέποντας αρνητικά ή θετικά αποτελέσματα της τεχνολογίας, αγνοώντας, ωστόσο, την ανθρώπινη δράση και σημασιοδότηση.

Παρεμφερείς λόγοι, με σημείο αναφοράς την οργάνωση κινημάτων όπως το Occupy, οι διαμαρτυρίες στο πάρκο Γκεζί, αλλά και η Αραβική Άνοιξη, αναδύθηκαν εκ νέου στις αρχές της δεκαετίας του 2010, στο πλαίσιο ενός διαφορετικού διαδικτύου αυτή τη φορά. Επρόκειτο για το Web 2.0, το διαδίκτυο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, που δεν βασίζεται πρωτίστως στην ανωνυμία αλλά στα πραγματικά δεδομένα, και δεν χαρακτηρίζεται από την απουσία πολυμέσων αλλά από την υπερπαραγωγή τους (εικόνες, βίντεο, memes, gifs, μέσα οπτικοακουστικής επικοινωνίας), η οποία με τη σειρά της βασίζεται στις πρακτικές δημιουργικότητας των χρηστών. Χαρακτηριστικά γνωρίσματά του είναι η τεράστια συγκέντρωση κεφαλαίου και πληροφορίας από συγκεκριμένες εταιρίες και ο εξαιρετικά αυξημένος αριθμός χρηστών με

ετερόκλητα μορφωτικά, θρησκευτικά, επαγγελματικά, οικονομικά, πολιτισμικά και πολιτικά υπόβαθρα.

Ενώ η έρευνα μέχρι και την πρώτη δεκαετία της τρέχουσας χιλιετίας είχε δώσει έμφαση στις πιθανές πολιτικές διαστάσεις των νέων τεχνο-κοινωνικών μορφών που αναδύονταν με σημείο αναφοράς τα ψηφιακά μέσα, τα ακροδεξιά δίκτυα, με λίγες εξαιρέσεις, δεν είχαν κεντρίσει το ερευνητικό ενδιαφέρον, δεδομένου ότι συνήθως με τον όρο «εναλλακτικό μέσο» εννοούνταν μιντιακές πρακτικές που έτειναν να ενδυναμώνουν τη δημοκρατία (Downing, στο Atton, 2006, σελ. 574). Η συμμετοχικότητα, η έλλειψη ιεραρχίας ή η χαλαρή ιεραρχία, η ανωνυμία αλλά και πρακτικές όπως η δημιουργία ανοιχτού κώδικα, η ομότιμη δικτύωση, τα ψηφιακά κοινά, η πολιτισμική παραγωγή, οι μιντιακές καλλιτεχνικές παρεμβάσεις, η οικειοποίηση δημοφιλών συμβόλων και ο μετασχηματισμός των σημασιών τους μέσα από πρακτικές όπως το remix, έγιναν συχνά αντιληπτά ως αντι-εταιρικές και συμμετοχικά δημοκρατικές πρακτικές. Εντούτοις, όπως θα δούμε στη συνέχεια του κειμένου, νέες μορφές της άκρας δεξιάς που αναδύθηκαν κατά την προηγούμενη δεκαετία χρησιμοποίησαν με πολύ αποτελεσματικό τρόπο πολλά από τα παραπάνω, δημιουργώντας αμηχανία σε ερευνητές και καθιστώντας σαφές το πόσο προβληματικές ήταν οι προσεγγίσεις που θεωρούσαν το διαδίκτυο εγγενώς δημοκρατικό. Ένας άλλος λόγος που ενδεχομένως να μη δόθηκε μεγάλο βάρος στη μελέτη τέτοιων κοινοτήτων και κουλτούρων ήταν ότι τα μεγάλα γεγονότα, όπως η Αραβική Άνοιξη, θεωρούνται εξ ορισμού πολιτικά (οδήγησαν σε ανατροπές ηγετών και σε αλλαγές πολιτευμάτων), ενώ η δραστηριότητα σε «περιθωριακά» μέσα τείνει να γίνεται αντιληπτή ως μη πολιτική. Τα κόμματα της άκρας δεξιάς δεν είχαν έρεισμα σε επίπεδο κοινοβουλίου και δεν είχαν γιγαντωθεί από την οικονομική, πολιτική και κοινωνική κρίση.

Παρ' όλα αυτά, την τελευταία δεκαετία έχει συγκροτηθεί ένα σημαντικό σώμα μελετών που εξετάζει τη σχέση άκρας δεξιάς και ψηφιακών μέσων. Με βάση αυτή τη βιβλιογραφία και τις προκαταρκτικές ερευνητικές μας παρατηρήσεις στο πρώτο κεφάλαιο του κειμένου εξετάζουμε τα λογοθετικά σχήματα που αρθρώνονται από την άκρα δεξιά στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ αναφορικά με το έθνος, τη φυλή, το φύλο και τη σεξουαλικότητα. Στο δεύτερο κεφάλαιο επικεντρωνόμαστε στη διερεύνηση της αισθητικής και των νέων μιντιακών πρακτικών της άκρας δεξιάς, δίνοντας έμφαση στην alt-right, η οποία ουσιαστικά «γεννήθηκε» στο διαδίκτυο. Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο εστιάζουμε στη σχέση αλληλοδιαπλοκής μεταξύ του ακτιβισμού ακροδεξιών ομάδων και κομμάτων στα ψηφιακά δίκτυα και σε δημόσιους χώρους.

ΛΟΓΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΈΘΝΟΣ, ΤΗ ΦΥΛΗ, ΤΟ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ

Το πρώτο πράγμα που πρέπει να τονίσει κανείς σε μια σχετική μελέτη είναι η ποικιλομορφία που παρατηρείται αναφορικά με τις μορφές κοινωνικής δικτύωσης, αισθητικής, άρθρωσης λόγου, ακτιβιστικής δράσης και ιδεολογικών θέσεων της άκρας δεξιάς. Ενώ η ευρωπαϊκή άκρα δεξιά τείνει να ερμηνεύει τις «απειλές» της παγκοσμιοποίησης και της μετανάστευσης υπό το πρίσμα της εθνικής κυριαρχίας, η αμερικανική ακροδεξιά επικεντρώνεται στους κινδύνους που ελλοχεύουν από τα παραπάνω υπό το πρίσμα της φυλής (Caiani, 2013, σελ. 17-18). Στο επίπεδο της αισθητικής οι Αφουξενίδης και Γεωργουλέα, που διεξήγαγαν έρευνα «σε δεκαοκτώ επιλεγμένους για την ποικιλομορφία τους ακροδεξιούς ιστότοπους» κατά το χρονικό διάστημα 2015-2016 σημειώνουν τις διαφορές ανάμεσα σε ελληνικά εθνικιστικά και ναζιστικά ιστολόγια (Αφουξενίδης και Γεωργουλέα, 2018, σελ. 3). Ενώ στην πρώτη περίπτωση η αισθητική χαρακτηρίζεται από ελληνικές σημαίες και αρχαιοελληνικές σημειολογικές αναφορές (γραμματοσειρές, σύμβολα, χρώματα), στη δεύτερη υιοθετούνται αισθητικά στοιχεία και χρώματα του αναρχικού χώρου με παράλληλες αισθητικές επιρροές από τον χώρο των κόμικς, της ποπ κουλτούρας και του Instagram (στο ίδιο, σελ. 13). Οι διαφορές αυτές αντικατοπτρίζονται και στην ακτιβιστική δράση με τους δεύτερους ιστότοπους να έχουν πιο βίαιη offline παρουσία ή να προτρέπουν προς αυτή. Αποκλίσεις και συγκρούσεις παρατηρούνται και με σημείο αναφοράς τον κοινοβουλευτισμό, με την είσοδο της Χρυσής Αυγής στο κοινοβούλιο να αποδοκιμάζεται από άτομα και δίκτυα που αυτοπροσδιορίζονται ως γνήσιοι εθνικοσοσιαλιστές (στο ίδιο, σελ. 15).

Εντούτοις, παρά τις διαφορές μπορούν να εντοπιστούν και αρκετοί κοινοί άξονες. Παρόλο που τα ακροδεξιά κόμματα και οι ομάδες αντιτίθενται στην παγκοσμιοποίηση, την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τη διεθνή μετανάστευση, θεωρώντας τες κινδύνους για τις παραδοσιακές εθνικές αξίες, οι ίδιες αυτές επιδιώξεις συνιστούν διαδικασία διεθνοποίησης των θέσεών τους με όρους κινητοποίησης, στόχων, ζητημάτων, και οργανωτικών επαφών, δημιουργώντας έτσι ένα κοινό έδαφος παρά τις μεταξύ τους διαφορές (Caiani, 2013, σελ. 17). Αυτοί οι κοινοί άξονες είναι ο φόβος και η αίσθηση απειλής από τη διαφορετικότητα (έμφυλη, εθνο-φυλετική, σεξουαλική, θρησκευτική με έμφαση στο Ισλάμ και τον Ιουδαϊσμό) (Engstrom, 2014· Bojarska, 2018· Peters, 2015· Sakki and Pettersson, 2016· Αφουξενίδης και Γεωργουλέα, 2018), η εξύμνηση της αρρενωπότητας και της ετεροκανονικής σεξουαλικότητας με έμφαση στη

διατήρηση της πυρηνικής οικογένειας (Αφουξενίδης και Γεωργουλέα, 2018, σελ. 22-28), η αντίθεση στην υποδοχή προσφύγων και μεταναστών (ιδιαίτερος μη λευκών και μουσουλμάνων), η εχθρική στάση απέναντι στην αριστερά και τον φεμινισμό, ο εναγκαλισμός της «παράδοσης».

Ένας σημαντικός μετασχηματισμός που έχει λάβει χώρα στο πλαίσιο της σύγχρονης άκρας δεξιάς (πρωτίστως στην Ευρώπη) είναι η μετατόπιση προς τον εθνοτικό εθνικισμό (Peters, 2015). Παρόλο που για ορισμένους ερευνητές αυτή η μετατόπιση εγγράφεται στο πλαίσιο του ευρύτερου εκμοντερνισμού της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς, είναι ταυτόχρονα άρρηκτα συνδεδεμένη και με τον ευρύτερο μετασχηματισμό των νέων μέσων και του αντίκτυπού του στις μορφές διαμαρτυρίας, πολιτισμικής και αισθητικής παρουσίασης του εαυτού και άρθρωσης πολιτικού λόγου (στο ίδιο, σελ. 136). Ο εθνοτικός εθνικισμός βασίζεται σε ουσιοκρατικές αντιλήψεις για το έθνος (Peters, 2015, σελ. 137· Tuters, 2019, σελ. 39) και είναι στενά συνδεδεμένος με την έννοια του εθνοπλουραλισμού. Την αντίληψη, δηλαδή, ότι τα έθνη αποτελούν σαφείς και παγιωμένες οντότητες που πρέπει να παραμένουν διακριτά διαχωρισμένες έτσι ώστε να διατηρηθεί, αφενός, η εθνοτική ποικιλομορφία και, αφετέρου, να αποφευχθεί οποιαδήποτε υβριδοποίηση μεταξύ διαφορετικών εθνών. Τα παραπάνω σηματοδοτούν μια μετατόπιση της έμφασης από τον βιολογικό προς τον πολιτισμικό ρατσισμό, την ανάδυση νέων μορφών μη ανεκτικότητας αντί του παραδοσιακού απροκάλυπτου ρατσισμού (Barker, στο Sakki and Pettersson, 2016) και την επινόηση νέων τρόπων έκφρασης και δικαιολόγησης των παραπάνω στη ρητορική ακροδεξιών πολιτικών (Wodak and Richardson, στο Sakki and Pettersson, 2016), γεγονός που επιτρέπει στην ακροδεξιά ρητορική να αμβλυνθεί και να περιορίσει τις αρνητικές συνδηλώσεις που θα είχε ένας ξεκάθαρα βιολογικά ρατσιστικός λόγος στο κοινωνικό φαντασιακό.

Ο εθνοπλουραλισμός (Mudde, 2019), ή η εθνοπολιτισμική ποικιλότητα («Το αντίστοιχο της Βιοποικιλότητας της Φύσης στις ανθρώπινες κοινωνίες»),² η οποία προωθείται και από ελληνικά ακροδεξιά ιστολόγια, αφενός, αποτελεί αντίθεση προς την πολυπολιτισμικότητα που οδηγεί σε υβριδοποίηση των εθνών εξυπηρετώντας την ατζέντα των «παγκοσμιοποιητών» (globalists) και των «νέο-ταξιτών», αφετέρου, αναδύεται ως «προστασία της διαφορετικότητας». Σε αυτό το πλαίσιο, οι διαδικασίες μετανάστευσης προς την Ελλάδα γίνονται αντιληπτές ως

---

² http://mavroskrinos.blogspot.com/2019/12/blog-post_5.html

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ότι σε αυτή την ανάρτηση η πολυπολιτισμικότητα παρουσιάζεται ως άρρηκτα συνδεδεμένη με την υπερσεξουαλικοποίηση των φύλων, θέση στην οποία θα επιστρέψουμε στην συνέχεια του κειμένου. Επίσης, μια έννοια που προωθήθηκε από την Alt-Right σε μέσα όπως το Stormfront και το Vdare είναι εκείνη της ανθρώπινης βιοποικιλότητας (που για τους πολιτικούς αντιπάλους της είναι η ευγονική μασκαρεμένη).

εργαλεία των νέο-ταξιτών στην προσπάθεια αλλοίωσης του ελληνικού έθνους για την επίτευξη της πολυπολιτισμικότητας (Αφουξενίδης και Γεωργουλέα, 2018, σελ. 17-22).

Η μετατόπιση από τον βιολογικό προς τον πολιτισμικό ρατσισμό είναι ιδιαίτερα σημαντική αν αναλογιστούμε ότι σύγχρονες εκφάνσεις της άκρας δεξιάς έχουν αναδυθεί με σημείο αναφοράς αυτόν τον μετασχηματισμό. Πολλά ριζοσπαστικά δεξιά λαϊκά κόμματα αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως υπερασπιστές των αυτόχθονων λευκών Ευρωπαίων που εμπλέκονται σε έναν πολιτισμικό πόλεμο, προσπαθώντας να σώσουν την Ευρώπη από τη μεγάλη αντικατάσταση³ πληθυσμών από τους μετανάστες (Tuters, 2019, σελ. 39). Ειδικά κατά τη δεκαετία του 2010, ο όρος «πολιτισμικοί πόλεμοι», αναφερόμενος σε σύγκρουση πολιτισμικών αξιών ανάμεσα σε ανταγωνιστικές κοινωνικές ομάδες ήρθε στο προσκήνιο και πήρε την πιο συγκροτημένη του μορφή το 2016, έτος των αμερικανικών εκλογών που οδήγησαν στην εκλογή του Donald Trump. Στο πλαίσιο αυτών των συγκρούσεων στις ΗΠΑ για πολλά ακροδεξιά δίκτυα ο μεγάλος εχθρός είναι ο «πολιτισμικός μαρξισμός», τον οποίο, κάπως υπεραπλουστευτικά, θα μπορούσαμε να ορίσουμε ως τη σχολή της Φρανκφούρτης και τους θεωρητικούς απογόνους της. Για τους θιασώτες αυτής της ιδέας, μέσα και πολιτισμικές βιομηχανίες όπως το Χόλυγουντ, που είχαν δεχθεί συστηματική κριτική από τη σκοπιά της κριτικής θεωρίας, αντιμετωπίζονται ως μαρξιστικοί και εβραϊκοί θεσμοί, εφόσον προωθούν την πολυπολιτισμικότητα και την ποικιλομορφία των φύλων. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι, όπως επισημαίνει η ανθρωπολόγος Angela Nagle, η alt-right εμπνέεται από το φλερτ της Νέας Δεξιάς με τον Gramsci και την έννοια της πολιτισμικής ηγεμονίας (Nagle, 2017, σελ. 38-48).

Ωστόσο, παρά τη στροφή από τη βιολογία προς τον πολιτισμό και τον εθνοτικό εθνικισμό, οι αφηγήσεις για την ταυτότητα του έθνους αντλούν και από τις έννοιες της φυλής και του αίματος, ερμηνεύοντας έτσι την εθνοτική ταυτότητα και με βιολογικούς όρους. Η alt-right προωθεί τον εθνοτικό εθνικισμό, ωστόσο, αυτή η έννοια είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια της φυλής (Rob May and Matthew Feldman, 2019, σελ. 26). Παρομοίως, στην ελληνική συνθήκη «οι μετανάστες γίνονται αντιληπτοί ως απειλή [...] ως προς την **εθνοφυλετική** καθαρότητα της Ελλάδας» (Αφουξενίδης και Γεωργουλέα, 2018, σελ. 17). Στους ελληνικούς εθνικιστικούς ιστότοπους επισημαίνεται τόσο η πολιτισμική, όσο και η φυλετική συνέχεια του ελληνικού γένους στο πέρασμα του χρόνου. Η δε καθαρότητά της τονίζεται εντονότερα στους

---

³ <https://www.youtube.com/watch?v=iTT4AO3EbcE> Στο συγκεκριμένο βίντεο, που πλέον έχει αφαιρεθεί, υπήρχαν αναφορές στην αντικατάσταση πληθυσμού, στη διαφορετική μεταχείριση μεταξύ Ελλήνων ομογενών και προσφύγων αναφορικά με την Covid-19 και στη συνακόλουθη προσπάθεια εξισλαμισμού της Ελλάδας.

ναζιστικούς ιστότοπους και η προάσπισή της επιδιώκεται στη βάση της ευγονικής (στο ίδιο, σελ. 7, 12). Έτσι, ο αποκάλυπτος ρατσισμός, αν και συχνά αποκρύπτεται δεν έχει εξαλειφθεί. Αντιθέτως, όταν και αν το επιτρέπουν οι συνθήκες γίνεται ολοένα και λιγότερο ταμπού, παρά την προαναφερθείσα μετατόπιση της έμφασης προς τον εθνοτικό εθνικισμό (Billig, στο Sakki and Pettersson, 2016).

Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι η επίκληση αυτών των «βιολογικών» διαφορών και η προσπάθεια νομιμοποίησής τους γίνονται στη βάση της δήθεν επιστημονικότητας και αντιπαράτιθενται στις τάχα μη επιστημονικές, αλλά πολιτικο-ιδεολογικές θέσεις της αριστεράς. Μέσα από μια τέτοια ρητορική γίνεται προσπάθεια να επενδυθεί με επιστημονικό κύρος το εν λόγω αφήγημα και να απαξιωθούν οι ανταγωνιστικές ως προς αυτό θέσεις. Το μότο που συνοδεύει συχνά αυτές τις ρητορικές είναι το *«I'm not a racist, I'm a racial realist»*. Οι αναπαραστάσεις της ετερότητας από τον ακροδεξιό λόγο τείνουν να νομιμοποιούνται κοινωνικά μέσα από την επίκληση «πραγματικών στοιχείων» και «εμπειρικών δεδομένων», παραπομπών σε «έγκυρες πηγές», ποσοτικοποιήσεις συμπερασμάτων και διαδικασίες αντιστροφής (δεν είμαι εγώ ρατσιστής αλλά αυτοί) (Sakki and Pettersson, 2016).

Την επίκληση της επιστημονικότητας την εντοπίζουμε και σε σχέση με το φύλο και τη σεξουαλικότητα. Η ρητορική περί ισλαμικής εισβολής στην Ευρώπη και η προσπάθεια αναχαίτισής της ενσαρκώθηκε με τον πλέον βίαιο τρόπο στις 22 Ιουλίου του 2011, όταν ο Νορβηγός ακροδεξιός Anders Breivik δολοφόνησε 77 ανθρώπους στην προσπάθειά του να υλοποιήσει το όραμά του για μια ανεξάρτητη Ευρώπη. Στο μανιφέστο του με τίτλο *«2083: A European Declaration of Independence»*, επιτίθεται στην «πολιτική ορθότητα» (η οποία περιγράφεται από πολλές ακροδεξιές ομάδες και δίκτυα μέσα από τη μεταφορά του Μεγάλου Αδερφού ως αστυνομία της σκέψης ή/και της γλώσσας), την οποία ταυτίζει με τον «πολιτισμικό μαρξισμό», τη σχολή της Φρανκφούρτης και τον «ριζοσπαστικό φεμινισμό», καθώς επίσης και στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις οποίες θεωρεί σχέδιο εξισλαμισμού της Ευρώπης. Η απειλή της ετερότητας για το έθνος δεν αναδύεται μόνο σε σχέση με τη μετανάστευση και την πολυπολιτισμικότητα αλλά είναι, επίσης, συνδεδεμένη με το φύλο και τη σεξουαλικότητα. Η Sandrine Sanos, στη μελέτη της για τη γαλλική διάνοηση της άκρας δεξιάς της δεκαετίας του 1930, υποστηρίζει ότι συγγραφείς όπως οι Maurice Blanchot και Louis-Ferdinand Celine, μέσω των έργων τους, επιχείρησαν να κατασκευάσουν τις ετεροκανονικές έμφυλες και σεξουαλικές ταυτότητες ως τα ηθικά θεμέλια του γαλλικού έθνους. Οι τροπές που χρησιμοποιήθηκαν στα

έργα τους επιχείρησαν να συγκροτήσουν τη γαλλική ετεροκανονική σεξουαλική αρρενωπότητα ως αντίθεση προς την εβραϊκότητα και την εθνοτική ταυτότητα των πολιτών των γαλλικών αποικιών, οι οποίοι έτειναν να κατηγοριοποιούνται και να κωδικοποιούνται ως ομοφυλόφιλα σώματα. Έτσι, στη γραφή αυτών των συγγραφέων, σεξουαλικότητα, φύλο και έθνος ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα και συνέβαλαν στην προσπάθεια συγκρότησης και περιχαράκωσης της γαλλικής ταυτότητας και στον αποκλεισμό των Άλλων (Sanos, 2013, σελ. 9-10, 29).

Την ίδια διαπλοκή εντοπίζουν οι Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα, παρατηρώντας ότι οι λόγοι για τους κινδύνους της μετανάστευσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με τους κινδύνους που ελλοχεύουν από την απόκλιση του φυσικού ρόλου των γυναικών (να τεκνοποιούν) από το πρότυπο της κυρίαρχης θηλυκότητας, καθώς επίσης και από την απόκλιση από την ετεροκανονική σεξουαλικότητα (Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα, 2018, σελ. 21-28). Στο πλαίσιο της εγχώριας και διεθνούς άκρας δεξιάς η «φανατική» καταπήφιση του «αντιεθνικού» νομοθετήματος για την ταυτότητα φύλου, δεδομένου ότι δεν γίνεται να είναι κανείς «και με την εκκλησία και με τους τρανσέξουαλ»,⁴ οι ψευδείς ειδήσεις περί μαζικών επιθέσεων και βιασμών Γερμανίδων από πρόσφυγες, η μελέτη των Darmstadt, Prinz και Saal στην οποία οι συγγραφείς εξετάζουν πώς, μετά από τη δολοφονία ενός νεαρού κοριτσιού στη Γερμανία, κάποια ακροδεξιά μέσα διέδιδαν φήμες και αβάσιμα στοιχεία για να ταυτίσουν τον δολοφόνο με μετανάστη και να ενισχύσουν έτσι την αντιμεταναστευτική και ισλαμοφοβική τους ρητορική (Darmstadt, Prinz and Saal, 2019, σελ. 155-167), αναδεικνύουν τη διαπλοκή φύλου, σεξουαλικότητας και έθνους στην ακροδεξιά ρητορική.

Στην ελληνική περίπτωση, η ρητορική των γυναικών της Χρυσής Αυγής θεωρεί εσφαλμένη την ισότητα των φύλων διότι οδήγησε σε παρακμή την έννοια της μητρότητας, η οποία με τη σειρά της γίνεται αντιληπτή ως φυσική και όχι ως κοινωνικο-πολιτισμική επιλογή. Στο «Μέτωπο Γυναικών για τον Λαό και την Πατρίδα» διαβάζουμε: «Εμείς οι Ελληνίδες, μέλη του Λαϊκού Συνδέσμου, έχοντας βαθύτατη συναίσθηση της καταστροφής που επιφέρει το φεμινιστικό πνεύμα της εποχής μας, είμαστε ενάντια σε κάθε λογής διακηρύξεις για την ισότητα των δύο φύλων». «Η υποτιθέμενη απελευθέρωση της γυναίκας την αποπροσανατόλισε και από την πραγματική ουσία του ύψιστου ρόλου της, την Μητρότητα. Δηλαδή την υποχρέωση και την ύπατη τιμή, να φέρει στον κόσμο και ν' αναθρέψει τα νέα βλαστάρια στον κορμό της Φυλής,

---

⁴ <https://www.romfea.gr/diafora/17462-kasidiaris-den-ginetai-kai-me-tin-ekklisia-kai-me-tous-transejoul>

ώστε να γεφυρώσει μέσω του παρόντος, το παρελθόν και το μέλλον. Πιστεύουμε ότι η Μητρότητα είναι ένα ιερότατο καθήκον».⁵

Παρόμοιες ρητορικές μπορούμε να εντοπίσουμε και σε άλλα ελληνικά ακροδεξιά και υπερσυντηρητικά δίκτυα που συγκροτήθηκαν τα τελευταία τρία χρόνια στο YouTube, με τη δικτύωσή τους να επεκτείνεται στο Bitchute, το Twitch, το Twitter, το Instagram, το Facebook και συγκεκριμένους ιστότοπους. Τα δίκτυα αυτά εμπνέονται σημαντικά από την alt-right, θεωρούν εχθρό τους την πολιτική ορθότητα και τη «δικαιωματική αριστερά», η ρητορική τους χαρακτηρίζεται από ισχυρές δόσεις ειρωνείας (σημείο στο οποίο θα επιστρέψουμε στη συνέχεια του κειμένου), ενώ η αισθητική τους απομακρύνεται εξ ολοκλήρου από την παραλλαγή και την ομοιομορφία. Αντιθέτως, τόσο στο επίπεδο της αισθητικής των βίντεο όσο και των δημιουργών τους παρατηρείται μεγάλη ποικιλομορφία με στοιχεία που αντλούνται από τον χώρο του gaming, των κινουμένων σχεδίων και μουσικών μικροειδών όπως η Fashwave και η Trumpwave.⁶ Εντούτοις, οι κοινοί άξονες που εξετάζουμε και, κυρίως, ο θαυμασμός για τον Trump και τον τραμπισμό είναι σαφείς. Κυρίαρχα είναι, επίσης, βασικά αφηγήματα της άκρας δεξιάς όπως «ο μύθος του πολυτεχνείου», η ταύτιση των αριστερών με την «απλυσία», οι αναφορές στον «κινεζοϊό», «ο μύθος της τοξικής αρρενωπότητας και του λευκού προνομίου».

Στα βίντεο μιας δημοφιλούς Ελληνίδας YouTuber από τα εν λόγω δίκτυα εντοπίζουμε παρόμοιες ρητορικές με τις αντίστοιχες των γυναικών της Χρυσής Αυγής. Τα βίντεό της καλύπτουν ποικίλα ζητήματα όπως η ομοφυλοφιλία στην αρχαία Ελλάδα, το gay pride, ο Κατσίφας, η ποντιακή γενοκτονία, οι εκτρώσεις, ο φεμινισμός, «τα εγκλήματα της αριστεράς» κ.ά. Η συγκεκριμένη YouTuber⁷ δίνει έμφαση στη νομική ισότητα των φύλων η οποία έχει ήδη επιτευχθεί και, συνεπώς, δεν υπάρχει λόγος ύπαρξης του φεμινισμού (αυτή η θέση επιστρατεύεται συχνά και για την κριτική της έννοιας του λευκού προνομίου, αποκτά δηλαδή και φυλετικό περιεχόμενο⁸). Εντούτοις, η νομική ισότητα δεν συνεπάγεται ισότητα στη βάση της φύσης⁹. Η μητρότητα παρουσιάζεται ως φυσική και έτσι οι φεμινίστριες, δεδομένου ότι έχουν εχθρική (κατά την ίδια) στάση απέναντι στη μητρότητα δεν αγαπούν, αλλά μισούν τις γυναίκες. Δεν αναγνωρίζουν πόσο σημαντικό είναι να ανατρέφεις παιδιά και να διατηρείς το νοικοκυριό

⁵ http://whitewomenfront.blogspot.com/2007/05/blog-post_26.html

⁶ Πρόκειται για μουσικά μικρο-είδη που αναδύονται στο YouTube από μουσική και βίντεο που παράγουν ακροδεξιοί χρήστες. Στο παρόν κείμενο, για λόγους έκτασης, δεν αναπτύσσουμε τις συγκεκριμένες μουσικές και ηχητικές πρακτικές.

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=FpAr3gnL1G8>

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=S1NQiOuxDjE>

⁹ Βλ. επίσης Αφουξενίδης και Σιούλα-Γεωργουλέα, 2018, σελ. 24.

και έτσι, επισημαίνοντας την ταύτιση της γυναίκας με το σπίτι ως προβληματική, μετατρέπουν τις γυναίκες σε θύματα. Η διάλυση της οικογένειας είναι μισογυνισμός και η έκτρωση έγκλημα και όχι επιλογή, εκτός από περιπτώσεις βιασμού ή όταν συντρέχουν λόγοι υγείας. Οι ταυτότητες φύλου είναι ξεκάθαρες και σαφείς.¹⁰

Παράλληλα, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη YouTuber, ο φεμινισμός χαρακτηρίζεται από λογικές αντιφάσεις μέσα από την παρουσίαση των οποίων αναδύεται ένας αντι-ισλαμικός λόγος. Μία από τις βασικές αντιφάσεις είναι το πώς γίνεται κάποια να αγαπά τις γυναίκες αλλά να υποστηρίζει το Ισλάμ και τη θέση που έχουν οι γυναίκες και οι ομοφυλόφιλοι στα ισλαμικά καθεστώτα. Μια άλλη αντίφαση έγκειται στο πως είναι δυνατόν για μια γυναίκα να αγαπά τις μειονότητες άλλων εθνοτήτων αλλά να μισεί το ελληνικό έθνος. Σημαντικό στοιχείο είναι η διά του φεμινισμού προβολή αντιαισθητικών σωμάτων (fat κίνημα, γύμνια). Για τη δημιουργό του βίντεο, αφενός κάτι τέτοιο είναι ανθυγιεινό, αφετέρου είναι αντικειμενικά άσχημο. Παραδόξως, αυτή η έμφαση στη λογική και στο επιχείρημα διασαλεύεται από τη θέση της δημιουργού σχετικά με τη μη μετάδοση της Covid-19 μέσω της Θείας Κοινωνίας, θέση που προωθείται και από άλλα σχετικά κανάλια.¹¹

Οι αφηγήσεις που διατρέχονται από τη ρητορική περί «επιστημονικών δεδομένων» και «κοινής λογικής» απαντώνται και σε σχέση με το φύλο. Προσφάτως, σε χώρες όπως η Βραζιλία και η Ουγγαρία, ο όρος που διακινείται από την άκρα δεξιά είναι αυτός της ιδεολογίας του φύλου (gender ideology).¹² Ο όρος αποσκοπεί στο να απαξιώσει τις σπουδές φύλου, αναπαριστώντας τις ως μορφές πολιτικής και ιδεολογίας (ένα αφήγημα που χρησιμοποιείται και για την κλιματική αλλαγή) που δεν βασίζονται σε επιστημονικά δεδομένα, αλλά, αντιθέτως, έρχονται σε ρήξη με την εμπειρία. Οι επιθέσεις στην Judith Butler στη Βραζιλία και η κατάργηση της χρηματοδότησης των τμημάτων σπουδών φύλου στην Ουγγαρία εγγράφονται σε αυτή την προσπάθεια. Σε μια προσπάθεια που θεωρεί ότι οι μορφές οικογένειας, φύλου και σεξουαλικότητας είναι δεδομένες και συγκεκριμένες και αντιλαμβάνεται ως απειλή τον γάμο ομόφυλων ζευγαριών. Συνεπώς, αυτές οι αφηγήσεις και οι έννοιες από τις οποίες αντλούν επανεγγράφονται στην ευρύτερη συνθήκη αναπαράστασης του έθνους που βρίσκεται υπό απειλή από εισβολείς μετανάστες και πρόσφυγες. Η αυξημένη υπογεννητικότητα, σε συνδυασμό με τα

---

¹⁰ Το ίδιο ισχύει και για την εθνοτική και φυλετική ταυτότητα. Το μότο που συνοδεύει τα συγκεκριμένα βίντεο είναι το «define your identity». Η Alt-Right συχνά αυτοπροσδιορίζεται με όρους ταυτοτισμού (identitarianism).

¹¹ https://www.youtube.com/watch?v=wPyI_NN7UBw και https://www.youtube.com/watch?v=tFzqn_g5R8A

¹² Αυτό το σημείο επιβεβαιώνεται στο πρόσφατο κείμενο των Fangen και Skjelsbaek (2021).

ομόφυλα ζευγάρια θέτει σε ακόμη μεγαλύτερο κίνδυνο το έθνος που ήδη κινδυνεύει από εξισλαμισμό.

Αυτή η έμφαση στην κοινή λογική, η «ψύχραιμη» παράθεση επιχειρημάτων, η δήθεν επιστημονικότητα που βασίζεται τάχα στον ορθολογισμό, τον ρεαλισμό και την εμπειρία, πλαισιωμένη από ισχυρές δόσεις ειρωνείας, χαρακτηρίζει την alt-right, η οποία συνιστά την πλέον δραστήρια και επιτυχημένη έκφανση της νέας ακροδεξιάς που επιλέγει να πολεμήσει στο πεδίο του πολιτισμού.¹³ Η alt-right χρησιμοποίησε ποικίλα ψηφιακά μέσα και πλατφόρμες και κατάφερε να διεθνοποιηθεί ταχύτατα. Στην επόμενη ενότητα θα επικεντρωθούμε στο ζήτημα της αισθητικής με έμφαση στις μιντιακές πρακτικές της alt-right. Για να φτάσουμε εκεί θα εκκινήσουμε πάλι από το πεδίο του φύλου και της σεξουαλικότητας, καθώς οι πολιτισμικοί πόλεμοι με σημείο αναφοράς τα παραπάνω εκκινούν από μια διαδικτυακή σύγκρουση που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις δύο αυτές ταυτότητες.

ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΜΙΝΤΙΑΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Ο φεμινισμός και η πολιτική ορθότητα αποτέλεσαν σημείο αναφοράς για την ανάδυση της alt-right. Πρόκειται για μια έκφανση της αμερικανικής άκρας δεξιάς που ταυτίστηκε με το φαινόμενο του Τραμπισμού και με την οποία φαίνεται να ευθυγραμμίζονται ολοένα και περισσότερες ομάδες και κόμματα της άκρας δεξιάς στην Ευρώπη. Για την Nagle (2017) η alt-right αποτελεί μια χαλαρά οργανωμένη online κουλτούρα, που άρχισε να μορφοποιείται στο πλαίσιο μιας συναρμογής μέσων και πρακτικών από τις αρχές της δεκαετίας του 2010. Στο πλαίσιο της συνενώνονται κάθε λογής οπαδοί της λευκής ανωτερότητας, από ένοπλες ομάδες όπως οι Proud Boys, «οπαδοί» θεωριών συνωμοσίας, διασημότητες, μουσικοί δημιουργοί, νεοναζιστικές ομάδες κ.ά. Η ειρωνεία, το χωρίς όρια χιούμορ και κυρίως η αισθητική και τα μέσα διά των οποίων αυτά επιτελέστηκαν αποτέλεσαν κεντρικό χαρακτηριστικό αυτών των κουλτούρων υπέρβασης και παραβίασης κοινωνικών ταμπού, στην προσπάθειά τους να απελευθερωθούν από την πολιτική ορθότητα (Nagle, 2017, σελ. 29-37). Η alt-right επιστράτευσε πληθώρα μέσων όπως το Reddit, το 4chan και το 8chan (Nagle, 2017), το YouTube (Peters,

---

¹³ Αυτό το ήπιο προφίλ υιοθετήθηκε ακόμη και από τη Χρυσή Αυγή, αν και ήταν αδύνατο να μην αναδειχθούν οι βίαιες και ρατσιστικές επιδιώξεις της συγκεκριμένης οργάνωσης. Στη σχετική τους μελέτη, οι Siaperas και Veikou, εντοπίζουν δύο διαφορετικές εκφάνσεις της Χρυσής Αυγής στο FB και το Twitter. Την επίσημη, επαγγελματική, ελεγχόμενη και «σοβαρή» Χρυσή Αυγή και τη χαοτική και γεμάτη ρατσιστικό μίσος εκδοχή της που αναδύεται από τη βάση. Έτσι, η σοβαρή και mainstream Χρυσή Αυγή, εν τέλει, αποτυγχάνει να κρύψει εξολοκλήρου τα βίαια, ρατσιστικά και φασιστικά στοιχεία της δράσης και της ιδεολογίας της (Siaperas and Veikou, 2016, σελ. 25-26).

2015), τα Live Action Role-Playing Games (Tuters, 2019), τα memes (Tuters, 2019· Donovan, Lewis and Friedberg, 2019· Miller-Idriss, 2019· Bogerts and Fielitz, 2019· Ebner, 2019), το gaming και συναφείς τεχνολογίες όπως το Discord (Πετρίδης, 2020).

Η Alt-Right άρχισε να μορφοποιείται από τις συγκρούσεις που έλαβαν χώρα σε διάφορα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με αφορμή το Gamergate. Σύμφωνα με τα «μέλη» της alt-right, πρόκειται για ένα σκάνδαλο που ξέσπασε όταν το βιντεοπαιχνίδι Depression Quest της σχεδιάστριας Zoe Quinn απέσπασε θετικές αξιολογήσεις από δημοσιογράφο του περιοδικού Kotaku. Κατόπιν τούτου, ο πρώην σύντροφος της Quinn την κατηγορήσε ότι είχε σεξουαλική σχέση με τον δημοσιογράφο που της έγραψε τη θετική κριτική. Στις συγκρούσεις που ακολούθησαν ενεπλάκησαν gamers, σχεδιαστές, streamers, φεμινίστριες που δραστηριοποιούνται στον χώρο του gaming. Ο λόγος που αρθρώθηκε από όσους/ες επιτέθηκαν στην Quinn αφορούσε στην απαίτηση για «διαφάνεια» στη δημοσιογραφία του gaming και ήταν έντονα αντι-φεμινιστικός. Το βασικό αφήγημα ήταν η διεκδίκηση του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης και του λόγου, το οποίο καταπιέζεται από τις φεμινίστριες (συχνά αποκαλούμενες feminazi), τους Social Justice Warriors (SJW) και την πολιτική ορθότητα. Έτσι, το Gamergate, πέραν του ότι λειτούργησε καταλυτικά στη συνάρθρωση ακροδεξιών ομάδων και χρηστών και αποτέλεσε το εφαλτήριο για τη συγκρότηση της alt-right, συνέβαλε και στην οριστική σχηματοποίηση του αφηγήματος της άκρας δεξιάς περί ελευθερίας της έκφρασης και του λόγου της, που καταστέλλεται από τα αριστερά και φιλελεύθερα μέσα.

Έπειτα από το Gamergate και κυρίως κατά την περίοδο της προεκλογικής εκστρατείας στις ΗΠΑ το 2016, ένα από τα σημαντικότερα ψηφιακά περιβάλλοντα στα οποία δραστηριοποιήθηκε η alt-right ήταν το discussion board με τίτλο /pol/ (political incorrect) στο 4chan. Η αντίθεση στην πολιτική ορθότητα μέσα από topics και hashtags με τον τίτλο incorrect εντοπίζεται και σε ελληνόφωνα δίκτυα.¹⁴ Αυτή η ρητορική, άλλωστε, εκφράζεται και στην Ελλάδα με ποικίλους τρόπους. Η φίμωση από τα MME χρησιμοποιήθηκε ως ρητορική τόσο από τη Χρυσή Αυγή όσο και από άλλα ακροδεξιά μορφώματα, στην προσπάθεια συγκρότησης ενός αντισυστημικού προφίλ. Στην παραπάνω περίπτωση, ωστόσο, πέρα από την επίκληση ελευθερίας του λόγου, η alt-right συγκρότησε το προφίλ της αντισυστημικότητας μέσα από τον

---

¹⁴ Για τα αντίστοιχα ελληνικά political incorrect topics και συζητήσεις (make Greece great again, Greece incorrect) βλ. <https://www.reddit.com/r/GreekIncorrect/>, <https://old.reddit.com/r/GreekIncorrect/> και <https://archive.4plebs.org/pol/thread/193844409/>. Ορισμένα από αυτά έχουν ήδη κλείσει με την αιτιολογία της ρητορικής μίσους.

εναγκαλισμό «εναλλακτικών μέσων» αλλά και πρακτικών, όπως η οικειοποίηση συμβόλων, η διαδικτυακή ανωνυμία και η πολιτισμική παραγωγή στο πλαίσιο διαφόρων fandoms που, σύμφωνα με πολλούς οπαδούς της, «παραδοσιακά» έτειναν να αποδίδονται στην αριστερά. Έτσι, κατάφεραν να παρουσιάσουν τον εαυτό τους ως υπερασπιστές του αρχικού πνεύματος του Web πριν αυτό μετατραπεί σε εμπορικό Web 2.0 (Tuters, 2019, σελ. 39), αλλά και ως βασικούς πυλώνες της ουδετερότητας του διαδικτύου.

Παρά τον εκμοντερνισμό της άκρας δεξιάς και τη συστηματική χρήση νέων μέσων, οι περισσότερες μελέτες τείνουν να επικεντρώνονται σε κειμενικές αναλύσεις και να αγνοούν το οπτικό (Engstrom, 2014, σελ. 1). Η Engstrom εξετάζει πώς η ευρωπαϊκή άκρα δεξιά και συγκεκριμένα το BNP (ένα ισλαμοφοβικό κόμμα που έχει τις ρίζες του στον αντισημιτισμό του μεσοπολέμου) χρησιμοποιεί εικόνες (σημαιές και άλλα σημειωτικά στοιχεία) με σκοπό την online οργάνωση και σχηματοποίηση δικτύων (στο ίδιο, σελ. 1). Συνθέτοντας θεωρητικά σχήματα από τον χώρο της γνωσιακής γλωσσολογίας και της κριτικής ανάλυσης λόγου εξετάζει τις εικόνες που παρατέθηκαν στο site του BNP από το 2010 έως το 2012 και υποστηρίζει ότι στην προσπάθεια ανάδειξης των διαδικασιών συγκρότησης μεταξύ του «εμείς» και του «άλλοι» αυτές οι εικόνες παίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο με το κείμενο (στο ίδιο, σελ. 5-6). Τόσο οι σημαίες και τα λογότυπα του BNP όσο και άλλων ευρωπαϊκών ακροδεξιών κομμάτων έχουν μετασχηματισθεί και γίνει πιο ήπια σε επίπεδο αισθητικής (στο ίδιο, σελ. 18). Αφενός κάτι παρόμοιο μπορούμε να εντοπίσουμε και στην ελληνική συνθήκη με τη χρήση του μαιάνδρου αντί της σβάστικας στην περίπτωση της Χρυσής Αυγής, αφετέρου αυτός ο αισθητικός μετασχηματισμός συνομιλεί με τον μετασχηματισμό και την άμβλυνση του λόγου και της αισθητικής πολλών ακροδεξιών κομμάτων και δικτύων που έχουμε ήδη επισημάνει. Επιπλέον, η Engstrom παρατηρεί τη χρήση υβριδικών σημαιών (π.χ. νορβηγική+πακιστανική σημαία), σύμβολο που προσανατολίζεται στο να αναπαραστήσει ευρωπαϊκά έθνη ως έθνη που έχουν αλωθεί από τους μουσουλμάνους και το Ισλάμ (στο ίδιο, σελ. 18). Παρομοίως, η Caiani τονίζει τη διάσταση των ελκυστικών site, των animation και των διαδραστικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν την αισθητική της σύγχρονης άκρας δεξιάς (Caiani, 2013, σελ. 18), ενώ οι Richardson και Wodak (2009, σελ. 69), μελετώντας τις εκλογικές αφίσες και τις μπροσούρες του αυστριακού και του βρετανικού ακροδεξιού κόμματος υποστηρίζουν ότι μέσω αυτής της οπτικής γραμματικής παράγονται συγκεκριμένα μοτίβα νοήματος, όπως αυτό της αναπαράστασης των

βρετανών και αυστριακών ως πολιτών που βρίσκονται σε δυσμένεια υπό την απειλή της μετανάστευσης.

Η αισθητική,¹⁵ η εικόνα και ειδικά συγκεκριμένες τροπές της, όπως τα memes και το βίντεο, συνιστούν ορισμένα από τα βασικά μέσα της σύγχρονης άκρας δεξιάς στην προσπάθεια προπαγάνδισης των θέσεών της και συνένωσης των μελών της. Η alt-right, μέσω δημιουργικών πρακτικών κατόρθωσε να επικοινωνήσει το ρατσιστικό της μήνυμα με ψηφιακά μέσα και όχι με λέξεις (Ebner, 2019, σελ. 169). Ειδικότερα, με σημείο αναφοράς τα memes μπορούμε να εντοπίσουμε πολλά σλόγκαν της alt-right όπως το «the left can't meme» και το «χρησιμοποιούμε τις τακτικές της αριστεράς εναντίον της» (στο ίδιο, σελ. 169). Οι Bogerts και Fielitz παραθέτουν αποσπάσματα από εγχειρίδιο ακροδεξιών Γερμανών ακτιβιστών για «το μιντιακό αντάρτικο», σύμφωνα με τα οποία οι άνθρωποι ανταποκρίνονται στις εικόνες με πολύ πιο έντονο τρόπο απ' ό,τι στο κείμενο και έτσι η χρήση τους μπορεί να συνεισφέρει με εξαιρετικό τρόπο στη διεξαγωγή ενός *μιμητικού πολέμου* και να φέρει τη δική τους αφήγηση στο προσκήνιο (Bogerts and Fielitz, 2019, σελ. 137).

Σε μεγάλο βαθμό η χρήση των εικόνων αποσκοπεί στην παραγωγή και τη διαχείριση συναισθημάτων του πλήθους, καθώς επίσης και στη διασπορά αυτών των συναισθημάτων μέσω της μίμησης. Για τους Αντόρνο και Χορκχάιμερ η διαχείριση των παθών από το γερμανικό ναζιστικό καθεστώς αποσκοπούσε στο να καταστήσει δυνατή τη μιμητική συμπεριφορά, να επιτελέσει και να οργανώσει την απομίμηση μαγικών πρακτικών, να πετύχει, δηλαδή, την ίδια τη μίμηση της μίμησης. Μιμούμενο αυτό που απαγορεύεται, αυτό που αποτελεί ταμπού και κίνδυνο (όπως ο Γκέμπελς που σε δημόσιες εμφανίσεις του μιμούταν τον «Εβραίο έμπορο»), το πλήθος διακρίνει τη διαφορά του από την επικίνδυνη ετερότητα και έτσι βιώνει την ομοιότητα και τη συνακόλουθη ένταξη στην κοινότητα του έθνους του (Αντόρνο και Χορκχάιμερ, 1996, σελ. 302-304). Αυτή η *μιμητική μόλυνση* βασίζεται στο συναίσθημα, στο πάθος. Ο Nidesh Lawtoo, αντλώντας από τη θέση των Lacoue-Labarthe και Nancy, σύμφωνα με την οποία ο ναζιστικός μύθος βασίστηκε γενικά στη μίμηση και συγκεκριμένα στη συναισθηματική μόλυνση, υποστηρίζει ότι το νέο στον νεο-φασισμό δεν είναι το μήνυμα (μισογυνισμός, ρατσισμός κλπ) αλλά το μέσον (Lawtoo, 2019, σελ. XII). Τα νέα μέσα δεν επιτρέπουν απλώς την προσέγγιση ευρύτερων ακροατηρίων, αλλά την έκθεση αυτών των ακροατηρίων σε ροές

---

¹⁵ Για μια ανάλυση της αισθητικής στο πλαίσιο του γερμανικού ναζισμού και του ιταλικού φασισμού βλ. αντίστοιχα Benjamin, 1978 και Passerini, 1987.

προσομοιωμένης πληροφορίας. Αυτές οι ροές πληροφορίας δεν επιχειρούν να αναπαραστήσουν την πραγματικότητα, αλλά λειτουργούν ως τρόπος διασκέδασης και, μέσω της μίμησης που επιτρέπουν τα νέα μέσα, διασαλεύουν τα οντολογικά όρια ανάμεσα στο πραγματικό και τη μυθοπλασία (fake news, θεωρίες συνωμοσίας, εναλλακτικά γεγονότα), μετατρέποντας εντέλει σε μυθοπλασία την ίδια την πολιτική (στο ίδιο, σελ. XIII). Έτσι, οι κριτικές ικανότητες του πλήθους πέφτουν σε νάρκη και φαντασματικοί ηγέτες αναλαμβάνουν τη διοίκηση του «πραγματικού κόσμου» (στο ίδιο, σελ. XIII).

Η διασάλευση του ορίου μεταξύ μυθοπλασίας και πολιτικής συνιστά κατεξοχήν περίπτωση του φαινομένου της παρα-μυθοπλασίας. Τον όρο είχε εισαγάγει η Carrie Lambert-Beatty αναφερόμενη σε στρατηγικές που ερχόντουσαν στο προσκήνιο στον χώρο της τέχνης κατά τη δεκαετία του 1990 (Lambert-Beatty, 2009). Η παρα-μυθοπλασία σχετίζεται με τη μυθοπλασία, αλλά παραμένει εκτός των αναγνωρισμένων κατηγοριών που συναντάμε στον χώρο της λογοτεχνίας και της δραματικής τέχνης κ.ο.κ. Πατάει πάντοτε με το ένα της πόδι στο πεδίο του πραγματικού. Η «μετα-προσομοιωτική παρα-μυθοπλασία» δεν αναφέρεται στην εξαφάνιση του πραγματικού (όπως στην μποντιγιαρική θεωρία της προσομοίωσης) και στην αδυναμία διάκρισης ανάμεσα στο πραγματικό και την προσομοίωση, αλλά σε μια πραγματιστική της εμπιστοσύνης. Σε συγκεκριμένα συγκεκριμένα μυθοπλαστικά στοιχεία (ιστορίες, χαρακτήρες) βιώνονται ως πραγματικά από συγκεκριμένες ομάδες και άτομα (στο ίδιο, σελ. 54-56). Έτσι η παρα-μυθοπλασία, η οποία βασίζεται σε μια στιλιστική της μίμησης, μπορεί εύκολα να λειτουργήσει ως εξαπάτηση (στο ίδιο, σελ. 60).

Ένα από τα πλέον σημαντικά αισθητικά μέσα που επιστράτευσε η Alt-Right είναι τα memes. Ο όρος «μυμίδιο» έχει προταθεί από τον Ρίτσαρντ Ντόκινς στο βιβλίο του «The Selfish Gene» (1976). Τα μυμίδια αποτελούν μονάδες μεταβίβασης πολιτισμικής πληροφορίας. Ιδέες, λέξεις, φράσεις και συμπεριφορές μπορούν να μεταδίδονται με ικό τρόπο και το εκάστοτε πολιτισμικό νόημα να επικρατεί, να μετασχηματίζεται, ή να καταρρέει κατά τη διάρκεια της κυκλοφορίας τους. Κατά τη διάρκεια της τρέχουσας χιλιετίας τα memes σε μορφή εικόνων αποτέλεσαν τρόπο έκφρασης, σάτιρας, παρωδίας, επικοινωνίας, δημιουργικότητας, πολιτισμικής και πολιτικής κριτικής. Παράλληλα επιστρατεύθηκαν για την έκφραση μίσους (απέναντι σε διασημότητες, πολιτικούς αντιπάλους, προϊόντα, υποκουλτούρες, μουσικά είδη), ενώ για τον ανθρωπολόγο Daniel Miller συχνά λειτούργησαν ως μέσο ηθικής αστυνόμευσης.¹⁶

---

¹⁶ <https://blogs.ucl.ac.uk/global-social-media/2015/05/12/memes-the-internets-moral-police/>

Τα memes αποτελούν πολύτιμα «κλειδιά» για την κατανόηση των ευρύτερων διαστάσεων του ψηφιακού πολιτισμού (Shifman, 2014) εν γένει, αλλά και του πολιτισμού της Alt-Right συγκεκριμένα. Οι Lisa Bogerts και Maik Fielitz στη μελέτη τους για τη χρήση οπτικών memes από ακροδεξιές ομάδες της Γερμανίας εντοπίζουν μεγάλη ποικιλομορφία αισθητικών στιλ. Πολλά οπτικά memes αποτελούν αναμεσοποιήσεις ηρώων και αφηγήσεων από τον χώρο των καρτούν, άλλα παραπέμπουν στο μουσικό στιλ της varogwave, μια τρίτη κατηγορία δανείζεται την αισθητική της από τα βιντεοπαιχνίδια, άλλα memes αποδίδονται σε χιπστερίστικες φωτογραφίες φυσικών τοπίων, άλλα αντλούν από ιστορικό υλικό και, τέλος, ένας σημαντικός αριθμός αντλεί από διάφορες αναφορές στην ποπ κουλτούρα (Lisa Bogerts and Maik Fielitz, 2019, σελ. 142-149). Τα memes παράγονται μέσα από πρακτικές δημιουργικής εργασίας και αναμεσοποίησης και είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με διάφορα fandoms. Η κατανόηση αυτών των fandom είναι απαραίτητη για την κατανόηση των ακροδεξιών κουλτούρων που αναδύθηκαν στη μεταψηφιακή συνθήκη. Οι DIY (Do It Yourself) δημιουργικές εργασίες των φαν, η βάση δεδομένων ως επίκεντρο των δημιουργικών πρακτικών στην εποχή των υπολογιστών (Azuma, 2001), αλλά και ως κυρίαρχη μορφή πολιτισμικής έκφρασης που συμβάλλει στη συγκρότηση της εμπειρίας για τον εαυτό μας, τους άλλους και τον κόσμο (Manovich, 2001), οι συνδέσεις μεταξύ πρακτικών και συμβολισμών από διαφορετικά fandoms, φανταστικές και πραγματικές προσωπικότητες, συνθήματα και χρώματα, θεωρίες συνωμοσίας, διάσημα quotes και κυρίως ειρωνεία και trolling, ενώνονται με παράδοξους τρόπους και παράγουν παρα-μυθοπλασίες και συστήματα πεποιθήσεων.

Στο πλαίσιο της alt-right η οικειοποίηση ποπ συμβόλων και η δημιουργία και κυκλοφορία memes έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στον «μεγάλο πολιτισμικό πόλεμο των μιμιδίων» του 2016¹⁷. Η πλέον επιτυχής οικειοποίηση συμβόλων ήταν αυτή του Pepe the Frog, ενός ήρωα κόμικς του Matt Furie. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του 2016, χρήστες του 4chan άρχισαν να παράγουν memes με τον συγκεκριμένο ήρωα, τα οποία είχαν συχνά σαφή σεξιστικό, ρατσιστικό, αντιμεταναστευτικό και αντισημιτικό χαρακτήρα. Άλλες φορές, ωστόσο, το μήνυμα ήταν ασαφές και μάλλον προέκυπτε από το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο ήταν ενταγμένο το meme (μέσο, συζήτηση, άλλα σημειωτικά στοιχεία). Ο Pepe και οι διαδικασίες παραγωγής και διασποράς σχετικών memes μετατράπηκαν σε σύμβολο συνένωσης της Alt-

---

¹⁷ Ο όρος αποδίδεται στις συγκρούσεις που έλαβαν χώρα σε διάφορα μέσα κατά την προεκλογική εκστρατεία του 2016.

Right και διαχωρισμού της από τους Normies¹⁸. Κάθε νέο αντίγραφο, κάθε νέο meme συνεπάγεται τη συμμετοχικότητα των χρηστών και τη δημιουργία χώρων οικειότητας, συμβάλλοντας στη σύνδεση των χρηστών και στη συγκρότηση ενός αναπτυσσόμενου συναισθηματικού δικτύου (Papailias, 2019, σελ. 1059).

Ωστόσο, η συναισθηματική μόλυνση και η προπαγάνδισή των θέσεων της Alt-Right δεν επιτεύχθηκε μόνο μέσω των συγκεκριμένων memes. Ο Pepe εντάχθηκε σε ένα ευρύτερο πλέγμα μέσων, λεκτικών memes, αυθαίρετων και μυστικιστικών συνδέσεων, θεωριών συνομοσίας και άλλων αισθητικών σημείων. Ένα σημαντικό στοιχείο που έπαιξε ρόλο στη συγκρότηση της παραπάνω μυθολογίας είναι οι αριθμοί. Στο 4chan κάθε ανάρτηση παίρνει έναν αριθμό για την καταχώρησή της στη βάση δεδομένων. Όταν αυτός ο αριθμός τελειώνει σε δύο ίδια ψηφία, η ανάρτηση ονομάζεται dubs. Συχνά οι χρήστες πριν την ανάρτηση επιχειρούν προβλέψεις και στοιχηματίζουν σχετικά με το αν η επόμενη ανάρτηση τους θα είναι dub. Αν η πρόβλεψη είναι επιτυχημένη ονομάζεται get. Χρήστες του 4chan παρατήρησαν ότι πολλές αναρτήσεις που αναφέρονταν στον Trump κατέληγαν συχνά σε get. Η ερμηνεία που άρχισε να κυριαρχεί ήταν ότι κάτι τέτοιο δεν μπορεί να είναι τυχαίο και ότι η έλευση του Trump ως Μεσσία θα είναι απελευθερωτική.¹⁹ Τα memes άρχισαν να θεωρούνται ως εικόνες που είχαν τη μαγική δύναμη να επηρεάσουν την πραγματικότητα.

Μετά τα οπτικά memes και την κουλτούρα των dubs, σημαντικό ρόλο έπαιξε και ένα λεκτικό meme, ο όρος KEK. Ο όρος KEK προέρχεται από ένα άλλο σύνολο ψηφιακών μέσων, πλατφορμών και fandom, το gaming, και συγκεκριμένα από το παιχνίδι World of Warcraft. Σύμφωνα με το σενάριο του παιχνιδιού οι παίκτες που ανήκουν σε διαφορετικές συμμαχίες δεν μπορούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους μέσω του chat. Σε κάθε τέτοια προσπάθεια ο κώδικας του παιχνιδιού μεταφράζει το εκάστοτε μήνυμα σε ακατάληπτο κείμενο. Όταν χρησιμοποιείται κατ' αυτόν τον τρόπο στην επικοινωνία η λέξη lol μεταφράζεται ως KEK. Ορισμένοι χρήστες παρατήρησαν σημαντική ομοιότητα ανάμεσα στον Pepe και τον ανδρόγυνο Αιγύπτιο θεό του αρχέγονου σκοταδιού και χάους KEK (από το αντίστοιχο λήμμα της Wikipedia), που στη θηλυκή του εκδοχή αναπαρίσταται με κεφάλι βατράχου. Έτσι ο Pepe συνδέθηκε με τη συγκεκριμένη θεότητα ως προφήτης ή μετενσάρκωσή της. Αυτές οι αυθαίρετες συνδέσεις

---

¹⁸ Με τον όρο Normies εννοούνται εκείνοι/ες που ευθυγραμμίζονται με την πληροφόρηση των mainstream μέσων και, εν γένει, ακολουθούν το κυρίαρχο ρεύμα. Ενώ η ρητορική της άκρας δεξιάς τείνει να συγκροτεί ως μη κανονικές συγκεκριμένες ετερότητες, στη συγκεκριμένη περίπτωση απέδωσε σε αυτές τις ετερότητες την κανονικότητα και συγκρότησε το δικό της προφίλ ως αντισυστημικό.

¹⁹ Βλέπε, για παράδειγμα, το Κεφ. 13 στο πρόσφατο βιβλίο του Cas Mudde, *The Far Right in America*.

συνέβαλαν στη δημιουργία ενός μύθου που περιλαμβάνει προφήτες και προφητείες, θεούς, μετενσαρκώσεις και υποσχέσεις απελευθέρωσης από τους Normies. Θα ήταν αδύνατο να μην περιλαμβάνει και μια γη, ένα χαμένο βασίλειο από το ένδοξο παρελθόν του πολιτισμού των λευκών το οποίο χάθηκε από την παρακμή των πολιτισμικών αξιών και την επιστροφή στο οποίο επιδιώκουν οι alt-righters. Το βασίλειο αυτό επινοήθηκε και πήρε το όνομα Κεκιστάν. Η επινόηση του βασιλείου συνοδεύθηκε από νέες δημιουργικές πρακτικές όπως η δημιουργία σημαιών που ουσιαστικά μιμούνται τη ναζιστική. Το Κεκιστάν μπορεί να βρεθεί ως λήμμα σε διάφορα wikis που καταχωρούν ως πραγματική, με βαριά δόση ειρωνείας, την εν λόγω χώρα. Τα συγκεκριμένα σύμβολα και αφηγήσεις αναμεσοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό και μέσω βίντεο στο YouTube, όπου περιγραφόταν η ιστορία του Κεκιστάν.

Μέσω των memes και της ικής κυκλοφορίας τους επιτεύχθηκε η ανάδυση μιας παρα-μυθοπλαστικής πολιτικής, που αντλούσε από ένα συνονθύλευμα αναφορών σε φανταστικές οντότητες, χαρακτήρες κόμικς, φαντασιακές χώρες με τις φαντασιακές σημαίες τους, αργκό, σατιρικά στοιχεία, ισχυρές δόσεις ειρωνείας, trolling και τεράστιες δόσεις Woo²⁰ που μετατράπηκαν σε όπλο ενάντια στην πολιτική ορθότητα (Tuters, 2019, σελ. 41). Η αυθαίρετη σύνθεση τυχαίων συμβόλων και σημείων μετατράπηκε σε ερμηνευτικό σχήμα μιας πολεμικής πολιτισμικής σύγκρουσης και σε μυθολογία που συνένωνε συναισθηματικά τους οπαδούς της σε μια κοινή ομάδα, που αντιμαχόταν την πολιτική ορθότητα και τον φεμινισμό, ενώ παράλληλα προωθούσε την ξеноφοβία και τη λευκή ανωτερότητα. Ένας όρος που χρησιμοποιήθηκε από την Alt-Right ήταν ο όρος «meme magic»²¹. Σε ένα βίντεο²² του podcast Red-Ice με τίτλο «Synchronystic Nature of Pepe/Kek & Occult Meme Magic of the Alt-Right» μαθαίνουμε ότι ο όρος «συγχρομυστικισμός» αναφέρεται στον εντοπισμό σημασιολογικών συνδέσεων μεταξύ χαρακτήρων, θεμάτων, εσωτερικών αρχών, συμβόλων και memes.

Ο ορισμός του «συγχρομυστικισμού» θα μπορούσε εύκολα να συνιστά ορισμό των θεωριών συνομωσίας. Η προώθηση μια τέτοιας παρα-μυθοπλαστικής πολιτικής είναι ιδιαίτερα εύκολη αν αναλογιστούμε ότι, σύμφωνα με την ανθρωπολόγο Kathleen Stewart, η συνομωσιολογική σκέψη, θεωρία και πρακτική²³ συνίσταται στην κειμενοποίηση της

---

²⁰ Ψευδοεπιστημονικές θεωρίες, θέσεις και συμπεράσματα.

²¹ Παραθέτουμε το σχόλιο ενός χρήστη κάτω από ένα βίντεο Trumpwave, που αναρτήθηκε λίγο μετά τη νίκη του Trump. «we memed a candidate into presidency, that's amazing...».

²² <https://redice.tv/red-ice-tv/synchronystic-nature-of-pepe-kek-and-occult-meme-magic-of-the-alt-right>

²³ Για μια εθνογραφική προσέγγιση θεωριών συνομωσίας που σχετίζονται με τον αντισημιτισμό στην Ελλάδα βλ. Rakopoulos, 2018.

καθημερινής ζωής, στο πλαίσιο της οποίας τα πάντα συνδέονται και οι συνδέσεις είναι μυστηριώδεις και παράδοξες (Stewart, 1999, σελ. 17). Η συνομωσιολογική σκέψη αναζητά πάντοτε να ανακαλύψει συνδέσεις και να τους προσδώσει σημασίες κατά το δοκούν. Το ίδιο το διαδίκτυο είναι μια θεωρία συνομωσίας για την Stewart, εφόσον χαρακτηρίζεται από τη λογική των συνδέσεων όπου ο ένας σύνδεσμος σε οδηγεί σε έναν άλλον κ.ο.κ. (στο ίδιο, σελ. 18). Για τη Miller-Idriss, η ταχύτητα και ιική εξάπλωση των memes στο πλαίσιο των ψηφιακών μέσων συμβάλλει στη διάρρηξη της γραμμικής σχέσης μεταξύ συμβόλου και σημασίας (η σύνδεση του Pepe με την άκρα δεξιά είναι απόλυτα αυθαίρετη εφόσον δεν υπάρχει κανένας φυσικός δεσμός ανάμεσα σε έναν βάτραχο και την άκρα δεξιά), και μετατοπίζει τη διαδικασία απόδοσης νοήματος προς τυχαίες συνδέσεις και συνειρμούς (Miller-Idriss, 2019, σελ. 124-125). Θα προσθέταμε σε αυτό το σημείο ότι, πέρα από την ταχύτητα και την ιική εξάπλωση, σημαντικό ρόλο παίζει η μεταμοντέρνα αντίληψη σύμφωνα με την οποία το τέλος των μεγάλων αφηγήσεων και η αποκεντροθέτηση του ρόλου της αυθεντίας συνοδεύτηκε από την ανάδυση ποικίλων διάσπαρτων μικρο-αφηγήσεων που παράγουν τις δικές τους σημασίες, καθώς επίσης και η αντίληψη σύμφωνα με την οποία όλες οι απόψεις είναι εξίσου έγκυρες.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι δεν πιστεύουν πραγματικά όλοι οι Alt-Righters στα παραπάνω. Την ίδια στιγμή δεν υπάρχει καμία αμφιβολία σχετικά με το ότι αυτό δεν έχει μεγάλη σημασία. Συνομωσιολόγοι, νεοπαγανιστές και εσωτεριστές ενδεχομένως πιστεύουν στη μαγεία των memes, ενώ άλλοι οικειοποιούνται τη συγκεκριμένη μυθολογία ως παρωδία και όχι με πίστη στο περιεχόμενό της. Για άλλους η όλη διαδικασία συνιστά μια ιδιαίτερα επιτυχημένη επικοινωνιακή στρατηγική και πολιτικό μάρκετινγκ, εφόσον η διάδοση των memes και η συγκρότηση της προαναφερθείσας παρα-μυθοπλασίας είναι ένας εξαιρετικός τρόπος να μολύνεις συναισθηματικά άλλους χρήστες. Δεν θα πρέπει ακόμη να αγνοήσουμε ότι στο επίπεδο της στρατηγικής το trolling, η ειρωνεία και το χιούμορ μετατράπηκαν σε συμβολικά και πολιτισμικά όπλα της alt-right. Η ειρωνεία επιστρατεύτηκε αφενός επειδή το ξεκάθαρο πολιτικό μήνυμα στο 4chan θα θεωρούταν causefagging²⁴ (Tuters, 2019, σελ. 41), αφετέρου γιατί έδινε τη δυνατότητα στους alt-righters να επικαλεστούν την ειρωνεία και το χιούμορ σε περίπτωση κριτικής. Από την εθνογραφική έρευνα γνωρίζουμε ότι η ειρωνεία δημιουργεί πάντοτε έναν βαθμό αβεβαιότητας (Herzfeld, 2001, σελ. 63) και μπορεί να παράξει σημαντικές ασάφειες. Εν ολίγοις, πέρα από τον σαρκασμό και το triggering των πολιτικών αντιπάλων, τα memes παρείχαν

---

²⁴ Θα απέκλινε από τη λογική του σαρκασμού και του trolling και θα μετατρέποταν σε πραγματική πολιτική θέση.

την τέλεια δικαιολογία άμυνας. Σε περίπτωση που ασκηθεί κριτική για ρατσισμό ή μισογυνισμό, η άμεση αντίδραση θα είναι ότι πρόκειται για αστείο και ότι, εν τέλει, μέσω αυτών των κριτικών περιορίζεται και πάλι η ελευθερία της έκφρασης και του λόγου.

ΑΚΤΙΒΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

Οι ακτιβιστικές πρακτικές της άκρας δεξιάς στα ψηφιακά μέσα ήταν εντατικές αλλά δεν περιορίστηκαν μόνο σε αυτά. Αντιθέτως, η διάχυσή τους μπορεί να εντοπιστεί σε πλήθος δημόσιων χώρων σε Η.Π.Α. και Ευρώπη. Τα ψηφιακά μέσα παίζουν καταλυτικό ρόλο στη διαδικτυακή συνένωση ακροδεξιών ομάδων και χρηστών από διάφορες χώρες του κόσμου, στη διεθνοποίηση των θέσεών τους, αλλά και στην οργάνωση offline δράσεων (Caiani, 2013, σελ. 18-19). Προσφέρουν δυνατότητες για την άρθρωση συγκεκριμένων λόγων και ανάληψης δράσης (della Porta et al., στο Peters, 2015, σελ. 135), για τη δημιουργία διαδικτυακών δημοσίων σφαιρών (Cammaerts, στο ίδιο, σελ. 135), για την ανάδειξη του ακροδεξιού βιντεο-ακτιβισμού σε εναλλακτική μιντιακή πρακτική (Ekman, στο ίδιο, σελ. 135). Ο Peters, εξετάζοντας την καμπάνια «Become Immortal», μια ακροδεξιά ακτιβιστική δράση διαμαρτυρίας που διοργανώθηκε ως flash-mob²⁵ στη Γερμανία, υποστηρίζει ότι είναι αδύνατο να τη διαχωρίσουμε από τα ψηφιακά μέσα. Επισημαίνει ότι, πέραν της δυνατότητας συγκρότησης νέων μορφών πολιτικής οργάνωσης που μπορούν να συνενώσουν διαφορετικά θραύσματα της άκρας δεξιάς, τα νέα μέσα συνέβαλαν στην ανάδυση νέων, μεσοποιημένων και διαμεσολαβημένων, μορφών ακτιβισμού. Αφενός, η ίδια η δράση ήταν σχεδιασμένη έτσι ώστε να προσαρμόζεται σε πρακτικές του online ακτιβισμού, όπως η διάδοσή της μέσω βίντεο. Αφετέρου, στην offline δράση αποκρυσταλλώνονται στοιχεία όπως η συμμετοχικότητα, η συνεργατικότητα, η δημιουργικότητα, η DIY φιλοσοφία και πρακτική, η ευελιξία και η χαλαρή ιεραρχία που παρέχονται από τα νέα μέσα (Peters, 2015, σελ. 147 - 149). Συνεπώς, παράλληλα με τις πρακτικές μεσοποίησης των ακτιβιστικών δράσεων σε δημόσιους χώρους, παρατηρούμε και την αντίστροφη πορεία. Την υλικοποίηση στοιχείων των ψηφιακών μέσων, όπως αυτή αποκρυσταλλώνεται στις ακτιβιστικές δράσεις στον δημόσιο χώρο (Stage, στο Papailias, 2019, σελ. 1059).

---

²⁵ Σύντομες ακτιβιστικές δράσεις σε δημόσιους χώρους που οργανώνονται μέσω διαδικτύου και κινητών τηλεφώνων.

Παρομοίως, ο Philipp Karl εξετάζει την αλληλοδιαπλοκή online/offline δράσης στην Ουγγαρία, με σημείο αναφοράς τις πρακτικές του Jobbik στην προσπάθειά του να καταστήσει δημοφιλείς ακροδεξιές θέσεις και ιδέες (Karl, 2019, σελ. 67-68). Πρακτικές όπως η συνδεσιμότητα με άλλα ακροδεξιά κόμματα και μορφώματα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, η διάδραση, η συμμετοχικότητα, η πριμοδότηση της από τα κάτω οργάνωσης²⁶ αντί της κάθετης ιεραρχίας και δομής, η χρήση ποικίλων μέσων και η διασύνδεσή τους, αποτέλεσαν βασικές επικοινωνιακές στρατηγικές του ακροδεξιού κόμματος (στο ίδιο, σελ. 70). Στα διάφορα φεστιβάλ που διοργάνωνε το Jobbik περιλαμβάνονταν δράσεις με εθνικιστική μουσική, διανομή βιβλίων με εθνικιστικό περιεχόμενο, οικογενειακά παιχνίδια. Έτσι, το Jobbik, αφενός διαχώρισε τη θέση του από τις πρακτικές ομόρροπων κομμάτων, αφετέρου μπόρεσε να ενσωματώσει μεγαλύτερο κοινό μέσω ήπιων μορφών αισθητικής (στο ίδιο, σελ. 73).

Κάτι αντίστοιχο μπορούμε να εντοπίσουμε αναφορικά με τα όσα συζητήσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Νέα μέσα και μιντιακές πρακτικές, όπως η δημιουργία memes, δεν έμειναν περιορισμένα online αλλά έπαιξαν σημαντικό ρόλο σε πολλές offline δράσεις της alt-right. Οι σημαίες του φαντασιακού Κεκιστάν, αλλά και σημαίες με τον Pepe και την φράση «green live matters» χρησιμοποιήθηκαν σε πολλές δράσεις όπως το Unite the Rally, αντι-συγκεντρώσεις για το BLM και, πρόσφατα, η εισβολή στο Καπιτώλιο. Τη συνομιλία online/offline μπορούμε να την εντοπίσουμε στην ειρωνική καταχώριση των παραπάνω γεγονότων ως μεγάλων μαχών και πολέμων σε wikis της άκρας δεξιάς.²⁷ Ωστόσο, στον δρόμο παράλληλα με τις σημαίες του Κεκιστάν είδαμε και σημαίες της ομοσπονδίας, όπλα, μπλουζάκια με ναζιστικά σύμβολα, ενώ παράλληλα με την ειρωνεία και το χιούμορ έλαβε χώρα ο θάνατος της αντιφασίστριας Heather Heyer και αργότερα οι θάνατοι στο Καπιτώλιο. Μάλιστα, τα εν λόγω memes και πολιτισμικά σύμβολα δεν έμειναν μόνο εντός των ορίων των Η.Π.Α. Στις πρόσφατες διαδηλώσεις στο Χονγκ-Κονγκ οι διαδηλωτές χρησιμοποίησαν σημαίες και γκραφίτι με τον Pepe, γεγονός που αναδεικνύει περαιτέρω τις δυνατότητες διεθνοποίησης και υιοθέτησης συμβόλων ακόμη και από ομάδες που δεν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ακροδεξιές.

---

²⁶ Σε αντίθετα συμπεράσματα καταλήγει ο Atton, εξετάζοντας τους λόγους που παράγονται στο site του BNP. Υποστηρίζει ότι το site του BNP διαφέρει κατά πολύ από τα «ανοιχτά» και μη ιεραρχικά site, που χαρακτηρίζουν τα περισσότερα προοδευτικά εναλλακτικά μέσα (Atton, 2006).

²⁷ <https://knowyourmeme.com/photos/1244233-battle-for-berkeley>, https://magapedia.wikia.org/wiki/Fourth_Battle_of_Berkeley, https://the-republic-of-kekistan.fandom.com/wiki/The_Battle_of_Berkeley

Η μεσοποίηση και ο προσανατολισμός στη λογική του διαμοιρασμού σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης ήταν προφανής και στα πρόσφατα γεγονότα στο Καπιτώλιο, καθώς πολλοί από τους εισβολείς κρατούσαν το κινητό στο χέρι για σέλφις και βίντεο. Παρομοίως, το γεγονός ότι το διαδίκτυο και τα ψηφιακά μέσα δεν παίζουν μόνο οργανωτικό ρόλο αλλά υλικοποιούνται και αποκρυσταλλώνονται σε ακτιβιστικές δράσεις στον δημόσιο χώρο αντανακλάται και στο πλαίσιο της θεωρίας συνομωσίας QAnon, οι υποστηρικτές της οποίας διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εισβολή. Πρόκειται για μια θεωρία συνομωσίας που αναδύεται το 2017 και αποκτά μεγάλη δυναμική με την πανδημία. Η θεωρία γεννιέται όταν ένας άγνωστος χρήστης με το όνομα Q Clearance Patriot αρχίζει να κάνει αινιγματικές αναρτήσεις στο 4chan, τις οποίες οι υπόλοιποι χρήστες καλούνται να αποκωδικοποιήσουν. Σύμφωνα με τη θεωρία, μια σατανική σέκτα (το λεγόμενο «Βαθύ Κράτος») ελέγχει τον κόσμο, ενώ παράλληλα τα μέλη της επιδίδονται σε σεξουαλικά εγκλήματα όπως η παιδεραστία. Ο Trump έχει έρθει - πάλι ως λυτρωτής- για να βάλει τέλος στο Βαθύ Κράτος. Μέλη της θεωρίας έκαναν συχνά εμφανίσεις σε ομιλίες του φορώντας μπλουζάκια ή κρατώντας πλακάτ με το σήμα Q και τη φράση Q Sent Me. Τα μέλη της θεωρίας αυτοπροσδιορίζονται ως ψηφιακοί στρατιώτες, που αποσκοπούν στο να κρατήσουν τον Trump στην εξουσία έτσι ώστε να ολοκληρώσει το έργο του. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι η ίδια η δομή της εν λόγω θεωρίας συνομωσίας έχει θεωρηθεί, κυρίως στο επίπεδο της δημοσιογραφίας, ότι προσομοιάζει σε ARG (Alternate Reality Game). Κατά τα πρότυπα των συγκεκριμένων παιχνιδιών οι ψηφιακοί στρατιώτες καλούνται να λύσουν γρίφους κάνοντας συνδέσεις μεταξύ «στοιχείων» που αναρτώνται στο 4chan και άλλων δεδομένων (π.χ. συγκεκριμένες φράσεις από ομιλίες του Trump) προχωρώντας στο επόμενο επίπεδο του παιχνιδιού. Τα ARG δεν παίζονται μόνο σε μια πλατφόρμα, αλλά ούτε και αποκλειστικά στα ψηφιακά μέσα. Οι παίκτες καλούνται να συνθέσουν και αποκωδικοποιήσουν στοιχεία από διάφορες πηγές (τηλεόραση, web sites, αφίσες στον δρόμο κ.ο.κ.) Τα ARG χρησιμοποιούνται σε μεγάλο βαθμό ως τεχνικές μάρκετινγκ. Για την ακρίβεια έτσι γεννήθηκαν το 2001 με το The Beast, ένα ARG των εταιριών Microsoft και Dreamwork που αποσκοπούσε στην προώθηση της ταινίας AI. Συνεπώς, μπορούν κάλλιστα να χρησιμοποιηθούν και ως πολιτικό μάρκετινγκ. Επιπλέον, σε αντίθεση με άλλα παιχνίδια στα ARG δεν είναι σαφές ότι πρόκειται για παιχνίδι ούτε είναι σαφές ποια στοιχεία ανήκουν στο παιχνίδι και ποια όχι. Τα ARG διασαλεύουν τη σχέση μεταξύ παιχνιδιού και πραγματικότητας περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη κατηγορία παιχνιδιών.

Αν και η μεταφορά του ARG χρησιμοποιήθηκε για την περιγραφή της θεωρίας QAnon, εκτιμάμε ότι το μοντέλο ανταποκρίνεται στις θεωρίες συνομωσίας εν γένει. Παρόλο που στις υπόλοιπες θεωρίες συνομωσίας της άκρας δεξιάς δεν παρατηρείται η επίλυση γρίφων, η δημιουργία συνδέσεων ακόμη και ασύνδετων μεταξύ τους πραγμάτων εγγράφεται στο προαναφερθέν μοντέλο. Όπως σωστά υποστηρίζει ο σχεδιαστής παιχνιδιών Adrian Hon²⁸ το νέο στοιχείο του The Beast δεν ήταν η επίλυση γρίφων και η μέσω αυτών εκτύλιξη του αφηγηματικού νήματος μιας ιστορίας, αλλά η ανάδυση κόσμων που χαρακτηρίζονται από μεγάλο εύρος και υψηλές ταχύτητες χρόνου, έτσι ώστε κανένα άτομο να μην είναι ικανό να τους κατανοήσει στην ολότητά τους και άρα να απαιτείται συνεργασία (κεντρικό χαρακτηριστικό των ARG). Στην αδυναμία κατανόησης της ολότητας του κοινωνικού επικεντρώνεται και ο Frederick Jameson (1995) αναλύοντας το είδος των ταινιών συνομωσίας, ενώ η Stewart υποστηρίζει ότι το να εισέλθει κανείς στον κόσμο των θεωριών συνομωσίας σημαίνει την είσοδο στον κόσμο των παγκόσμιων δικτυωμένων συστημάτων, από τα οποία πάντοτε απουσιάζουν κάποιες λεπτομέρειες έτσι ώστε να μην γίνονται κατανοητά στην ολότητά τους από κανένα/μία (Stewart, 1999, σελ. 14).

Τέλος, μπορούμε να παρατηρήσουμε μια ακόμη σημαντική σύνδεση μεταξύ offline και online, αυτή τη φορά διά της αντίστροφης οδού. Πώς δηλαδή ακτιβιστικές δράσεις στον δρόμο συμβάλλουν σε σημαντικές αναδιατάξεις της ψηφιακής δικτύωσης. Η δολοφονία της Heyer είχε σημαντικό αντίκτυπο στη μιντιακή οικολογία της άκρας δεξιάς. Πολλά μέσα κοινωνικής δικτύωσης έκλεισαν λογαριασμούς ακροδεξιών, ενώ οι offline δράσεις παρήκμασαν εξαιτίας αντιδιαδηλώσεων (Neuman, στο Donovan, Lewis and Friedberg, 2019, σελ. 55). Αυτό οδήγησε σε μια μετατόπιση από την alt-right στην alt-tech, στη δημιουργία νέων πλατφορμών και εφαρμογών (Gab, Bitchute) και στην εντατικοποίηση της χρήσης τεχνολογιών (TOR and VPN) που παρείχαν φιλοξενία σε όσους ακροδεξιούς υποστήριζαν ότι διώκονται και ότι καταστέλλεται η ελευθερία του λόγου τους (στο ίδιο, σελ. 54-56). Αυτή την περίοδο οι παραπάνω μετασηματισμοί έχουν εντατικοποιηθεί περισσότερο. Μπορούμε να εντοπίσουμε διαγραφές βίντεο στο YouTube που προέρχονταν από ακροδεξιούς YouTubers, όπως για παράδειγμα βίντεο που διέδιδαν τις θεωρίες συνομωσίας περί crisis actors, σύμφωνα με τις οποίες οι δολοφονίες σε σχολεία των ΗΠΑ δεν είχαν λάβει χώρα ποτέ αλλά ήταν false flag, με σκοπό να

---

²⁸ <https://mssv.net/2020/08/02/what-args-can-teach-us-about-qanon/>

πιέσουν την κοινή γνώμη να εγκαταλείψει το δικαίωμα στην οπλοκατοχή. Αποκορύφωμα αυτής της διαδικασίας αποτελεί ο διά παντός αποκλεισμός του Trump από το Twitter.

Το BLM και η κρίση της Covid-19 είχαν ως αποτέλεσμα πολλά μέσα (YouTube, FB, Twitter) να κλείσουν λογαριασμούς ακροδεξιών στη βάση της διασποράς ψευδών ειδήσεων, κηρυγμάτων μίσους και θεωριών συνωμοσίας. Το αποτέλεσμα ήταν η συγκρότηση νέων πλατφορμών από την άκρα δεξιά. Κάτι τέτοιο συνιστά έναν εξαιρετικά σημαντικό μετασχηματισμό της μιντιακής οικολογίας της άκρας δεξιάς και θέτει σημαντικές προκλήσεις για το μέλλον. Δεν πρόκειται πλέον μόνο για τον εναγκαλισμό ήδη υπάρχοντων μέσων αλλά για τη δημιουργία δικών τους. Προφανώς η δημοφιλία του YouTube και του Facebook παραμένει μεγαλύτερη, ωστόσο βιντεοπλατφόρμες όπως το Bitchute, φαίνεται να συγκεντρώνουν σημαντικό αριθμό χρηστών. Οι πλατφόρμες αυτές παίζουν και πάλι το χαρτί της ελευθερίας του λόγου και λανσάρονται ως ψηφιακά καταφύγια για όσους διώκονται και φιμώνονται από τα mainstream μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Σε αυτές τις πλατφόρμες κυριαρχούν οι θεωρίες συνωμοσίας (εμβόλια, μασονία, η δολοφονία του Floyd ως hoax κ.λπ.), η άρθρωση ρατσιστικών ρητορικών και η σαφής υποστήριξη στον Trump. Αν αυτές οι πλατφόρμες πετύχουν, τόσο οι online όσο και οι offline ακτιβιστικές δράσεις μπορεί να πάρουν πρωτοφανείς μορφές που θα θέτουν τεράστιες προκλήσεις σε πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Πολλά κόμματα, άτομα και δίκτυα της άκρας δεξιάς επιστρατεύουν τα ψηφιακά μέσα με ποικίλους τρόπους. Παρόλο που μεταξύ τους υπάρχουν ιδεολογικές, αισθητικές και οργανωτικές διαφορές, υπάρχουν και κοινοί άξονες, που έχουν προκύψει από τη διαδικτυακή συνένωση και τη μέσω διαδικτύου διεθνοποίηση θέσεων της άκρας δεξιάς. Τα λογοθετικά σχήματα που αναδύονται από τη ρητορική των ακροδεξιών στα ψηφιακά δίκτυα συνιστούν συνθέσεις που χαρακτηρίζονται από την εχθρική στάση και την παραγωγή ρητορικών μίσους απέναντι στη μετανάστευση, στην έμφυλη, φυλετική, εθνοτική και σεξουαλική ετερότητα, στον φεμινισμό και την πολιτική ορθότητα.

Η μετατόπιση του πολέμου στο πεδίο του πολιτισμού και των συμβόλων επιτεύχθηκε με επιτυχία από την alt-right και συνεχίζεται από ομάδες και δίκτυα που εμπνεύστηκαν από αυτήν. Οι εικόνες και κυρίως τα memes και τα βίντεο έπαιξαν σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία, συνενώνοντας συναισθηματικά χρήστες και διαχωρίζοντάς τους από άλλους. Η δημιουργία

περιεχομένου από τους ίδιους τους χρήστες, η πρόσβαση σε πληροφορία από διάφορες βάσεις δεδομένων, οι αυθαίρετες συνδέσεις και ερμηνείες που αποδόθηκαν σε αυτά συνέβαλαν στην ανάδυση μια παρα-μυθοπλαστικής πολιτικής, στο πλαίσιο της οποίας η διάκριση μεταξύ πολιτικής και μυθοπλασίας για συγκεκριμένους δρώντες είναι αδύνατη. Βασική τροπή του λόγου και της εικόνας είναι η ειρωνεία και ακόμη πιο συγκεκριμένα η στρατηγική της επιτέλεση, που χρησιμοποιείται ως άμυνα απέναντι στην κριτική, επικαλούμενη το αφήγημα περί καταστολής της ελευθερίας του λόγου.

Η ψηφιακή δικτύωση παίζει σημαντικό ρόλο αναφορικά με τις μορφές ακτιβισμού σε δημόσιους χώρους, ενώ παράλληλα επηρεάζεται από αυτές. Δεν αποτελεί μόνο τρόπο συνένωσης ακροδεξιών ομάδων και δικτύων, ούτε συμβάλλει απλώς στη διεθνοποίηση θέσεων και συμβόλων της άκρας δεξιάς. Τα ψηφιακά μέσα υλικοποιούνται και αποκρυσταλλώνονται στη δομή των ακτιβιστικών δράσεων σε δημόσιους χώρους, ενώ παράλληλα οι τρόποι συγκρότησης και τα αποτελέσματα αυτών των δράσεων μεσοποιούνται για να κυκλοφορήσουν μέσω διαδικτύου και συμβάλλουν στην αναδιάταξη της μιντιακής οικολογίας της άκρας δεξιάς μέσω της συγκρότησης νέων πλατφορμών και δικτύων, που θέτουν σημαντικές προκλήσεις για το εγγύς μέλλον.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε θερμά τους ανώνυμους κριτές για τις εξαιρετικά χρήσιμες επισημάνσεις τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Adorno, W.T και Horkheimer, M. (1996). *Διαλεκτική του Διαφωτισμού*. Αθήνα: Νήσος.
- Αφουξενίδης, Α. και Γεωργουλέα, Ι. (2018). Διερεύνηση των ακροδεξιών ιστότοπων: λόγος και αισθητική. Στο Σπυριδάκης, Μ., Κουτσούκου, Η. και Μαρινοπούλου Α. (επιμ.), *Κοινωνία του Κυβερνοχώρου* (σελ. 91-127). Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης.
- Benjamin, W. (1978). *Δοκίμια για την Τέχνη*. Αθήνα: Κάλβος.
- Dawkins, R. 2017. *Το εγωιστικό γονίδιο*. Αθήνα: Κάτοπτρο.
- Πετρίδης, Π. (2020). Όταν τα σώματα μιλούν: Συναίσθημα και παραγωγικότητα στην ψηφιακή συνθήκη, *Ουτοπία*, 133, σελ. 115-138.

Ξενόγλωσση

- Atton, C. (2006). Far-right Media on the Internet: Culture, discourse and power. *New Media and Society*, 8 (4), pp. 573–587.
- Azuma, H. (2001). *Otaku: Japan's database animals*. Minneapolis & London: University of Minneapolis Press.
- Bogerts, L. and Fielitz, M. (2019). “Do you want meme war?”. Understanding the visual memes of the German Far Right. In M. Fielitz and N. Thurston (eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp.137-153). Transcript.
- Bojarska, K. (2018). The dynamics of hate speech and counter speech in the social Media. Center for Internet and Human Rights. <https://cihr.eu/summary-of-scientific-research-the-dynamics-of-hate-speech-and-counter-speech-in-the-social-media/>
- Caiani, M. (2013). A transnational extreme right? New right-wing tactics and the use of the Internet. For SISP Conference 2013, Florence, Panel: Leader populisti e nuovi media nelle democrazie contemporanee. Chairs: Giorgia Bulli e Flavio Chiapponi.
- Darmstadt, A, Prinz, M., and Saal, O. (2019). The murder of Keira. Misinformation and hate speech as far-right online strategies. In M. Fielitz and N. Thurston (eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 155-167). Transcript.
- Donovan, J, Lewis, B and Friedberg, B. (2019). Parallel Ports: Sociotechnical change from the alt-right to alt-tech. In M. Fielitz and N. Thurston (eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 49-65). Transcript.
- Ebner, J. (2019). Counter-creativity: Innovative ways to counter far-right communication tactics. In M. Fielitz and N. Thurston (eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 169-182). Transcript.
- Engström, R. (2014). The online visual group formation of the far right: A cognitive historical case study of the British National Party. *Public Journal of Semiotics* 6 (1), pp. 1-21.
- Fangen, K. and Skjelsbaek. (2020). Editorial: Special Issue on Gender and the Far Right. *Politics, Religion and Ideology*, 21(4), pp. 411-415.

- Herzfeld, M. (2001). Irony and power: Toward a politics of mockery in Greece. In J.W. Fernandez and M. Taylor Huber (eds.), *Irony in action: Anthropology, practice and the moral imagination* (pp. 63–83). Chicago: The University of Chicago Press.
- Jameson, F. (1995). *The geopolitical aesthetic*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Karl, P. (2019). Creating a new normal: The mainstreaming of far-right ideas through online and offline action in Hungary. In M. Fielitz and N. Thurston (eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 67-78). Transcript.
- Lambert-Beatty, C. (2009). Make-believe: Parafiction and plausibility. *October*, 129, pp. 51–84.
- Lawtoo, N. (2019). *(New) Fascism: Contagion, community, myth*. Michigan State University Press.
- Macgilchrist, F. and Böhmig, I. (2012). Blogs, genes and immigration: Online Media and minimal politics. *Media, Culture & Society*, 34(1), pp. 83–100.
- Manovich, L. (2001). *The language of New Media*. Cambridge & London: The MIT Press.
- Miller-Idriss, C. (2019). What makes a symbol far right? Co-opted and missed meanings in far-right iconography. In M. Fielitz and N. Thurston (eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 123-135). Transcript.
- Miller-Idriss, Cynthia (2018): *The extreme gone mainstream. Commercialization and far right youth culture in Germany*. Princeton University Press.
- Mudde, Cas. (2019). *The far right today*. Polity Press.
- Mudde, Cas. (2018). *The far right in America*. Routledge.
- Nagle, A. (2017). *Kill all normies: The online culture wars from Tumblr and 4chan to the alt-right and Trump*. Zero Books.
- Papailias, P. (2019). (Un)seeing dead refugee bodies: Mourning memes, spectropolitics, and the haunting of Europe. *Media, Culture & Society*, 41(8), pp. 1048–1068.
- Passerini, L. (1987). *Fascism in popular memory: The cultural experience of the Turin working class*. Cambridge University Press.

- Peters, R. A. (2015). Become Immortal: Mediatization and mediation processes of extreme right protest. *Conjunctions, Transdisciplinary Journal of Cultural Participation*, 2 (1), pp. 132-152.
- Rakopoulos, T. (2018). Show me the money: Conspiracy theories and distant wealth. *History and Anthropology*, 29 (3), pp. 376-391.
- Richardson, J. and Wodak, R. (2009). The impact of visual racism: Visual arguments in political leaflets of Austrian and British Far-right Parties. *Controversia*, 6 (2), pp. 45-77.
- Sakki, I. and Pettersson, K. (2016). Discursive constructions of otherness in populist radical right political blogs. *European Journal of Social Psychology*, 46, pp. 156–170.
- Sanos, S. (2013). *The aesthetic of hate: Far-right intellectuals, antisemitism, and gender in 1930s France*. Stanford University Press.
- Shifman, L. (2014). The cultural logic of photo-based meme genres. *Journal of Visual Culture*, 13 (3). <https://doi.org/10.1177/1470412914546577>
- Siapera, E. and Veikou, M. (2016). The Digital Golden Dawn: Emergence of a nationalist-racist digital mainstream. In A. Karatzogianni, D. Nguyen and E. Serafinelli (eds.), *The digital transformation of the public sphere: Conflict, migration, crisis and culture in digital networks*, (pp. 35-60). London: Palgrave Macmillan.
- Stewart, K. (1999). Conspiracy theory's worlds. In G.E. Marcus (ed.), *Paranoia within reason: A casebook on conspiracy as explanation* (pp. 13-20). Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Tuters, M. (2019). LARPing & Liberal Tears: Irony, belief and idiocy in the deep vernacular Web. In M. Fielitz and N. Thurston (eds.), *Post-digital cultures of the far right: Online actions and offline consequences in Europe and the US* (pp. 37-48). Transcript.